

VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNICKÁ, o.p.s., PRAHA 5

**VÝZNAM CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ V HISTORII
OŠETŘOVATELSTVÍ**

Bakalářská práce

TOMÁŠ PAVLÍK

Stupeň vzdělání: bakalář

Název studijního oboru: Všeobecná sestra

Vedoucí práce: PhDr. Jana Toufarová

Praha 2017

VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNICKÁ, o.p.s.
se sídlem v Praze 5, Duškova 7, PSČ 150 00,

Pavlík Tomáš
3. VSV

Schválení tématu bakalářské práce

Na základě Vaší žádosti ze dne 17. 10. 2014 Vám oznamuji
schválení tématu Vaší bakalářské práce ve znění:

Význam církevních řádů v historii ošetřovatelství

The Importance of Religious Orders in the History of Nursing

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Toufarová

Konzultant bakalářské práce: PhDr. Dušan Sysel, PhD., MPH.

V Praze dne: 30. 10. 2014

doc. PhDr. Jitka Němcová, PhD.
rektorka

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že tato práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své bakalářské práce ke studijním účelům.

V Praze dne 10. 5. 2017

---

podpis

ABSTRAKT

PAVLÍK, Tomáš. *Význam církevních řádů v historii ošetřovatelství*. Vysoká škola zdravotnická, o.p.s. Stupeň kvalifikace: Bakalář (Bc.) Vedoucí práce PhDr. Jana Toufarová. Praha 2017. 60 s.

Tématem bakalářské práce je zjistit význam církevních řádů pro dnešní ošetřovatelství. Hlavním cílem je objevit, které náboženské řády měly a dodnes mají největší přínos pro ošetřovatelství. Dále seznámit čtenáře s historií řádového ošetřovatelství v průběhu dějin a následně v současnosti.

Teoretická část obsahuje počátky ošetřovatelství, laickou, diakonickou a charitativní péči. Práce podrobně popisuje dějiny jednotlivých řádů ve světě i v českých zemích a zmiňuje i výlučně české kongregace. Rozebírá podrobně nynější činnost v České republice a humanitární pomoc ve světě.

Praktická část v diskuzi porovnává zásluhy řádů, zkoumá, které z nich se věnují péči o nemocné i dnes. Přináší také důkazy o prvopočátcích církevního ošetřovatelství a tím i jasný přínos pro praxi.

Klíčová slova:

Církevní řády. Historie ošetřovatelství. Charitativní péče. Kongregace. Ošetřovatelství. Řádové sestry.

ABSTRACT

PAVLÍK, Tomáš. The Importance of Religious Orders in History of Nursing. The College of Nursing o.p.s. Qualification level: bachelor (Bc.). Supervisor PhDr. Jana Toufarová. Prague 2017. 60 p.

The topic of this bachelor's thesis is to determine the significance of religious orders for current nursing. The main aim is to discover which the religious orders had and still have the greatest benefits. Further acquaint the reader with the history of the Order of Nursing in history and consequently today.

The theoretical part contains the beginnings of nursing, laic care, diaconal and charitable care. Bachelor's thesis describes in detail the history of the various religious orders in the world and in the Czech lands and mentions exclusively Czech congregation. It analyzes in detail the current activities in the Czech Republic and humanitarian assistance worldwide.

The practical part in the discussion compares the merits of religious orders, explores which of them caring for the sick today. It also brings evidence of the beginnings of the religious nursing and thus a clear benefit for practice.

Keywords:

Religious Orders. History of Nursing. Charity Care. Congregation. Nursing. Nuns.

PŘEDMLUVA

Téměř tři roky jsem pracoval v Nemocnici Milosrdných Bratří v Brně a právě proto jsem si vybral toto téma. Věřím, že víra dokáže zázraky především po psychické stránce. Denně jsem před sebou viděl umírající pacienty nebo trpící na onkologickou diagnózu. Jejich odchody z tohoto světa bývaly různé, často však smířené a vyrovnané, právě díky víře.

Během práce jsem se dozvěděl mnoho poznatků o dějinách církevního pečovatelského. Uvědomil jsem si, že za vývoj dnešního ošetřovatelství vděčíme jak obyčejným, tak i vlivným lidem, kteří nezištně dokázali pečovat o druhé.

Po proniknutí hlouběji do problému, zjišťujeme, že ošetřovatelství není jen práce, ale hlavně poslání a služba, která v žádné době nepředstavovala lehkost, ani samozřejmost. Když se podívám na stav dnešního zdravotnictví, ani my nemáme vždy ideální podmínky, přesto nám naši předchůdci dokázali vytvořit snazší cestu pro splnění cíle. Práce je určena pro všeobecné sestry pracující v Charitní ošetřovatelské službě, v léčebnách pro dlouhodobě nemocné, ale také pro řádové sestry.

OBSAH

ÚVOD	9
1 POČÁTKY OŠETŘOVATELSTVÍ	12
1.1 LAICKÁ PÉČE	14
1.2 CHARITATIVNÍ PÉČE	15
1.3 DIAKONIE	16
1.4 CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED ŘADOVÉHO OŠETŘOVATELSTVÍ	17
2 KŘESŤANSKÉ OŠETŘOVATELSKÉ ŘÁDY	19
2.1 ŘÁD SV. LAZARA	21
2.1.1 DĚJINY ŘÁDU	21
2.1.2 ŘÁD SV. LAZARA V ČESKÝCH ZEMÍCH	24
2.2 ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ	25
2.2.1 DĚJINY ŘÁDU	27
2.2.2 ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH	28
2.3 KLARISTKY	29
2.3.1 DĚJINY ŘÁDU	30
2.3.2 KLARISTKY V ČESKÝCH ZEMÍCH	30
2.3.3 SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ	30
2.4 ŘÁD MILOSRDNÝCH BRATŘÍ	31
2.4.1. DĚJINY ŘÁDU	32
2.4.2 ŘÁD MILOSRDNÝCH BRATŘÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH	32
2.5 ALŽBĚTINKY – ŘÁD SV. ALŽBĚTY DURINSKÉ	33
2.5.1 DĚJINY ŘÁDU	33
2.5.2 ALŽBĚTINKY V ČESKÝCH ZEMÍCH	34
2.6 BOROMEJKY - ŘÁD SV. KARLA BOROMEJSKÉHO	34
2.6.1 DĚJINY ŘÁDU	35
2.6.2 BOROMEJKY V ČESKÝCH ZEMÍCH	35
2.7 VINCENTKY - MILOSRDNÉ SESTRY SV. VINCENCE Z PAULY	36
2.7.1 DĚJINY ŘÁDU	36
2.7.2 VINCENTKY V ČESKÝCH ZEMÍCH	37
3 VÝLUČNĚ ČESKÉ KONGREGACE	39
3.1 RYTÍŘSKÝ ŘÁD KŘÍŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU ..	39

3. 2 KONGREGACE ŠEDÝCH SESTER III. ŘÁDU SV. FRANTIŠKA	40
3. 3 KONGREGACE SV. ZDISLAVY - ZDISLAVKY	41
4 KŘEŠŤANSKÉ OŠETŘOVATELSKÉ ŘÁDY A SOUČASNOST.....	43
4. 1 ŘÁD SV. LAZARA.....	43
4. 2 ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ	44
4. 3 KLARISTKY	45
4. 4 ŘÁD MILOSRDNÝCH BRATŘÍ.....	45
4. 5 ALŽBĚTINKY – ŘÁD SV. ALŽBĚTY DURINSKÉ	46
4. 6 BOROMEJKY - ŘÁD SV. KARLA BOROMEJSKÉHO	47
4. 7 VINCENTKY - MILOSRDNÉ SESTRY SV. VINCENCE Z PAULY.....	47
5 SHRNUŤÍ POZNATKŮ VÝZNAMNÝCH CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ PRO SOUČASNÉ OŠETŘOVATELSTVÍ.....	48
6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	53
ZÁVĚR.....	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
PŘÍLOHY	60

ÚVOD

Každý obor má svou historii, své zakladatele, významné osobnosti, vynálezy, postupy, výzkumy. Ošetrovatelství samo o sobě, se pomalými krůčky vyvíjí, roste, přináší nové a nové poznatky, které uplatňujeme do praxe. Ale kde bychom byli, kdyby nebylo našich předchůdců? Těch, kterým nebylo za těžko bez finančních prostředků pomoci, ochránit, opatřit osoby v nouzi? Práce je určena pro všeobecné sestry pracující v Charitní ošetrovatelské službě, v léčebnách pro dlouhodobě nemocné, ale také pro řádové sestry.

Pro tvorbu historicko-deskriptivní bakalářské práce byly stanoveny následující cíle:

Cíl 1: Cílem bakalářské práce je zpracování historických faktů o historii řádového ošetrovatelství.

Cíl 2: Doba se mění a nás zajímá, jakým způsobem se podílely tyto řády na rozvoji ošetrovatelství. Mohli bychom tak odhalit cíl číslo 2 - které církevní řády měly pro jeho dnešní podobu největší přínos.

Cíl 3: Které církevní řády se ošetrovatelstvím zabývají i v současnosti? Tuto otázku jsme si stanovili jako cíl číslo 3.

V dobách minulých zprvu neexistovaly nemocnice nebo špitály, kam se mohl nemocný či chudý člověk jít léčit jako dnes. Museli tu být mezi námi lidé, kterým nebyl osud těchto nemocných lhostejný, a dokázali se o ně postarat. Již před příchodem křesťanství lidé cítili potřebu solidarity a smysl pro pomoc. Církevní řády dokázaly a dokazují do dneška, jak je naše péče o nemocné potřebná. Byli to právě oni, kteří dali podnět pro naši dnešní práci. Založily sirotčince, chudobince, staraly se o ty, kteří strádali. Daly podnět pro vznik dnešních nemocnic, ústavů (sv. Jan z Boha, sv. Vincent, sv. Anežka Přemyslovna, sv. Alžběta Durynská, sv. František z Asissi, sv. Klára a další). Zaměřili jsme se na historii jednotlivých řádů v souvislosti s počátky ošetrovatelství, vyzdvihli jsme zakladatele i významné osobnosti tak, abychom pomocí studie a bádání v dostupné literatuře našli jeho nevyvratitelný přínos pro současnost.

Vstupní literatura: Pro vytvoření této práce jsme čerpali především ze zdrojů zabývajících se dějinami ošetrovatelství, medicíny, charitativní a řádové péče.

1. BUBEN, M., 2008. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Libri. ISBN 80-7277-084-5.
2. DUINOVÁ, N., 1997. *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*. Praha: Slováry. ISBN 80-85871-04-1.
3. HRUDNÍKOVÁ, M., 1997. *Řeholní život v českých zemích: řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, ISBN 80-7192-222-6.
4. KAFKOVÁ, V., 1992. *Z historie ošetrovatelství*. Vyd. 1. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, ISBN 80-7013-123-3.
5. KUTNOHORSKÁ, J., 2010. *Historie ošetrovatelství*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-802-4732-244.
6. MESSINA, R., 2005. *Dějiny charitativní činnosti*. Karmelitánské nakladatelství, ISBN 8071928593.
7. PLEVOVÁ, I. et. al., 2008. *Vybrané kapitoly z historie ošetrovatelství: od pravěku do roku 2020*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-807-3685-65.
8. STAŇKOVÁ, M., 2003. Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. *Sestra*. 2003, roč. 13, č. 6, s. 3-18. ISSN 1210-0404.

Popis rešeršní strategie:

Rešerše byla zhotovena z knih v období z roku 1934 do roku 2016. Tématem rešerše byl význam církevních řádů v historii ošetrovatelství. Pro vyhledávání bylo použito elektronických databází Anopress, EBSCO, ProQuest, báze ANL, Bibliografie dějin Českých zemí, DOAJ, Educus, katalog MZK - Vufind, katalog Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, MEDPILOT, Medvik, PudMed, Scholar Google, Slovenská lekárska knižnica, Theses.

Klíčová slova v jazyce českém byla následující: Církevní řády. Historie ošetrovatelství. Charitativní péče. Kongregace. Ošetrovatelství. Řádové sestry.

Klíčová slova v jazyce anglickém byla následující: Religious Orders. History of Nursing. Charity Care. Congregation. Nursing. Nuns.

1 POČÁTKY OŠETŘOVATELSTVÍ

Pečování, tedy ošetřovatelství, má velmi starou historii. S péčí o člověka se můžeme setkat již v předkřesťanských kulturách. Před vznikem křesťanství se díky ústní tradici předávaly zkušenosti s léčením nemocných z generace na generaci. Jako léčivé prostředky proti nemocem se používali různé odvary z bylin, masáže, účinky vody, slunce a také amulety. Lidé věřili, že nemoci způsobili zlí duchové nebo božstva. Uctívání bohů se soustředilo do chrámů, kde nemocný byl léčen kněžími a dalšími chrámovými služebníky.

Ve starověku, v 13. století před naším letopočtem, působil na území dnešního Řecka významný léčitel Asklépios, který je považován za otce lékařství. Asklépios, se vyznal v užívání bylin a bývá zobrazován jako vousatý stařec s holí ovínutou hadem. Za další předchůdce dnešního ošetřovatelství jsou považováni Galénos (asi 2. stol. n. l.) a Hippokrates z Kosu (4. stol. př. n. l.). Z islámských kultur je známý perský lékař Avicenna žijící v letech 980 - 1036. Avicenna navázal na Hippokratovo a Galénovo učení a položil základ nauky o příznacích nemocí. Jeho dílo Kánon medicíny je považováno za jedno nejvýznamnějších děl středověké medicíny. Kniha sloužila jako základní učební pomůcka pro studenty medicíny až do 18. století.

Velký význam na rozvoj ošetřovatelství mělo křesťanství a jeho zásady. Pomáhat druhému patří k přirozeným vlastnostem člověka. Křesťanství, podporovalo péči o trpícího člověka a také kladlo důraz na pomoc bližnímu. Různá náboženská nařízení a doporučení významně ovlivňovala opatrovnickou péči. Klášterní zařízení pěstovala různé byliny, z nich se vyráběly léčivé preparáty proti nemocem a mnoha neduhům. Ve své podstatě každý léčivý preparát obsahoval náboženský prvek. Odříkávání modliteb zlepšovalo účinek léčivého přípravku (1).

V raném středověku se léčitelstvím a opatrovnictvím zabývaly spíše ženy. Muži většinou figurovali v roli ranhojičů – lékařů. Ženy se v domácnosti běžně staraly o domácí nemocné a v klášterní medicíně figurují coby pomocnice – ošetřovatelky ranhojičů, či mediků. V průběhu dějin se proslavilo mnoho žen pečovatelek či lékařek, ve středověku to byly například Trotula ze Salermu nebo Hildegarda z Bingemu. Velký vliv na rozvoj ošetřovatelství měly války. Mnoho raněných a zmrzačených lidí,

potřebovali lékařskou a ošetrovatelskou péči. Velký počet ošetrovatelských postupů má svůj prvo počátek v ošetrování raněných vojáků. Díky historickým pramenům se o ošetrování zraněných a nemocných dozvídáme od starých Římanů, kteří během svých válečných tažení stavěli lazarety. Tyto první hospitály zajišťovaly péči o raněné vojáky.

Během válečných tažení bylo ve většině případů více vojáků zabito špatnými hygienickými podmínkami než samotným bojem. Díky křížáckým válkám v raném středověku byly zakládány organizované vojenské ošetrovatelské řády. Ty pečovaly o raněné křížáky a taky o obyvatelstvo v zemích zasažených svatou válkou. Později, po opuštění svaté země, vojenské řády zakládaly v Evropě lazarety a špitály pro ostatní obyvatelstvo a chudé. Maltézští rytíři a rytíři sv. Lazara patřili mezi nejvýznamější vojenské řády zabývající se ošetrováním nemocných a raněných (2).

Od 12. století se sociální a demografické složení evropského obyvatelstva začalo pomalu měnit a to díky různým válkám a pandemiím. Epidemie moru společně s válkami přinášely smrt stovkám tisíců až milionům obyvatelstva. Kultura a růst obyvatelstva stagnoval. Praktická a účelná hygienická opatření byla nahrazena modlitbami, zaklínáním a používáním různých amuletů.

Doba se jako kdyby vrátila o několik století zpět. Pouze v západních a jižních oblastech Evropy přetrvávaly instituce, které udržovaly značné množství medicínských a pečovatelských znalostí pro budoucí pokolení. V severních částech Evropy se rozmáhaly pověry a zstrašování obyvatelstva pohanskými zvyky a různými božstvy. Život se stával více obtížný díky nárůstu úmrtnosti.

Nejvíce tuto situaci pociťovaly ženy a děti. Zakládání sirotčinců bylo více než příznačné. Ženy se staraly o vedení domácnosti, hospodářství, pečovaly o raněné, nemocné a umírající, kterých díky nekonečným válkám stále přibývalo. Péče o staré a další potřebné, byla ve středověku pokládána za samozřejmost každého dobrého křesťana.

V evropských zemích má vývoj ošetrovatelství mnoho shodných prvků i svoje regionální specifika. České země patří k regionům střední Evropy. I zde můžeme najít určité pečovatelské specifikace té doby (3).

Vývoj ošetrovatelské péče rozdělujeme do tří následujících linií v péči o nemocné:

- **Laická péče** – péče, kterou si poskytoval nemocný sám, nebo také sebpéče. Patří sem i péče, kterou chorému poskytovali jeho blízcí, většinou na základě tradice v daném regionu či oblasti.
- **Charitativní péče** – byla poskytována nemocným převážně církevními institucemi, hlavně církevními ošetrovatelskými řády. Ošetřování bylo poskytováno v charitativních domech, lazaretech, špitálech a v jiném pečovatelském zařízení, většinou bylo součástí ostatních církevních budov, například klášterů. Charita a charitativní pečovatelská služba funguje i v současnosti.
- **Organizovaná léčebná péče** – počátky organizované léčebné péče spadají do konce 19. století. Rozvoj medicíny souvisí hlavně s válkami a potřebou pečovat o raněné vojáky a obyvatelstvo. Velký vliv mělo uvědomování si významu hygieny na zdraví a společenská situace dané doby.

Člověk má svobodnou vůli, potřebu pečovat o svoje zdraví a zdraví svých blízkých. Důvodů, proč hlavní postavení v historii ošetrovatelské péče zaujaly ženy, je hned několik. V první řadě je to jejich mateřská role, přirozená potřeba pečovat o potřebné a nemocné a také proto, že válčení a boj patřil k mužským „výsadám“ (1).

1.1 LAICKÁ PÉČE

Laická péče, kterou si poskytoval nemocný sám, nebo také sebpéče. Patří sem i péče, kterou chorému poskytovali jeho blízcí, rodoví příslušníci, léčitelé, šamani většinou na základě tradice v daném regionu či oblasti. Tento nejstarší typ péče je znám už od pravěku a dal by se datovat až po nástupu křesťanství, protože s jeho nástupem se začíná po světě rozmáhat éra charitativního ošetrovatelství. S touto péčí se v současnosti můžeme setkat v nejchudších zemích světa. Období laického pečování o nemocné bylo v dějinách ošetrovatelství nejdelší, protože trvalo od pravěku do rozmachu křesťanství (2).

1.2 CHARITATIVNÍ PÉČE

Charitativní ošetrovatelská péče byla zaměřena na uspokojení nejzákladnějších životních potřeb. Mezi tyto potřeby patřilo poskytnutí stravy, přístřeší, také základní hygienické návyky. Podpora v otázkách duchovních, ale hlavně cílená ošetrovatelská péče. Kláštery a další církevní zařízení poskytovaly nemocným první cílenou a také organizovanou ošetrovatelskou péči. Zabývaly se pečováním o tělesně i duševně nemocné (1).

Ve středověku byla charitativní péče běžná ovšem velmi roztržštěná. Majetní lidé, kteří nebyli příslušníky ošetrovatelských řádů, poskytovali chudým a strádajícím všestrannou pomoc. Až v 17. století francouzský kněz Vincent (později prohlášen za svatého) sjednotil roztržštěnost dobrovolné charitativní péče. V roce 1633 sv. Vincenc založil apoštolskou charitativní komunitu Dcery charity. Členy této nově vzniklé komunity byly spíše ženy, které za podpory majetných lidí pečovaly o choré, nemocné a strádající. O třicet let později byla Charita oficiálně potvrzena papežem Klementem IX. Sv. Vincent organizoval duchovní a materiální pomoc chudým a potřebným a věnoval se této činnosti až do konce svého života. Nejbližší jeho spolupracovnicí byla po 35 let sv. Louise z Marac. Ta založila pro majetné dívky školu, která byla zaměřena především na charitativní péči o strádající a postižené osoby.

Vývoj společnosti na začátku 19. stol., časté války a průmyslová revoluce, stále častěji vedly ke zhoršování sociální situace obyvatel. Najednou vznikla naléhavá potřeba vytvořit charitativní organizované sítě pro celou Evropu. V Evropě existovalo velké množství těchto skupin, které byly zaměřeny na sociálně ošetrovatelskou činnost. Hlavně na pomoc chudým, nemocným a trpícím lidem. Až na konci 19. století se v německém Freiburgu podařilo sdružit velmi malé charitativní skupiny a vytvořit tak sjednocenou organizaci Katolickou charitu (3).

Katolická charita založená v roce 1897 Lorenzem Verthmannem v Německu byla první svého druhu na světě. Obdobně byly vytvářeny charitativní organizace v dalších zemích. V roce 1905 byla založena Katolická charita ve Švýcarsku, v roce 1921 v nově vzniklém Rakousku. V Československu byla založena v roce 1922.

Svatý Vincent je považován za zakladatele Charity. Řádová a charitativní péče se stala základním kamenem, na kterém bylo postupně zbudováno dnešní profesionální

ošetřovatelství. To bylo poprvé definováno jeho zakladatelkou Florence Nightingalovou, která v roce 1860 vydává svoje dílo Notes of Nursing, kde detailně popisuje práci sestry (4).

Charitativní péče dodnes zůstává důležitou součástí sociální a zdravotní péče na světě. Bez pomoci dobrovolníků, křesťanských ošetřovatelských řádů a organizací by se dnešní společnost těžko obešla.

V současnosti se činnost Charity bez ohledu na příslušnost národnosti, náboženství či rasy, zaměřuje především na pomoc osobám bez přístřeší, sociálně slabým, zdravotně a mentálně postiženým, starým a opuštěným lidem, drogově či jinak závislým, matkám samoživitelkám, vězňům a uprchlíkům. Zastřešuje humanitární pomoc při přírodních či jiných živelných katastrofách (5).

1.3 DIAKONIE

Slovo diakonie je odvozeno od řeckého slovesa diakonein – tedy sloužit a pomáhat. Zasahuje již do raných křesťanských dob. Původně se jednalo o posluhování u stolu, později tak křesťané nazývali služebníky boží, muže v apoštolské službě. V následujících stoletích se jednalo hlavně o služby sociální a správní. Už v 1. stol. po Kristu vznikl stav ženských služebnic Diakonek, převážně složených z vdov a mladých žen žijících mravným životem. Jejich organizovaná činnost však postupně zanikla. Až v období reformace v 18. a hlavně v 19. stol. se diakonie začala znovu prosazovat díky reformním nekatolickým církvím, jejichž příslušníci se nazývali evangelíci. V Německu vytvořil pastor Theodor Fliedner v r. 1826 společnost péče o vězně, poté v r. 1833 otevřel mateřskou školu. Zde se vychovávaly učitelky a ošetřovatelky zaměřující se na péči o nemocné pro nemocnice a farní sbory (5).

V r. 1903 bylo vytvořeno již 75 podobných ústavů s 34 vlastními domy. U nás diakonickou službu podporoval evangelický farář v Krabčicích pod Řípem, kde dodnes existují evangelické sociální ústavy. Česká diakonie byla oficiálně vytvořena v r. 1903 a potýkala se s finančními a provozními problémy. Svou základnu získala v roce 1912 v Belgické ulici na Vinohradech a začala poskytovat ošetřovatelskou službu v rodinách. V květnu 1945 vykonávala Česká diakonie pomoc především v nemocnici v Kateřinské

ulici. V r. 1948 došlo k zestátnění zdravotnických zařízení, a proto se diakonky přesunuly do Janských lázní, kde ošetřovaly nemocné s následky dětské obrny. V padesátých letech pracovaly ve státních zařízeních s civilními sestrami a požadovalo se od nich odkládat stejnokroj nahrazený sesterskou uniformou. Všechny diakonické domovy byly předány okresním národním výborům a diakonie samotná vymizela. Až v 90. letech byla její činnost opět obnovena. Centrála diakonie řídí na 26 zařízení sociální péče. Od státu se rovněž ujala velkých bývalých církevních domovů odpočinku ve stáří. Spolupracuje s amnestovanými, vězněnými a sociálně nepřizpůsobivými občany, psychicky narušeným a jinak postiženým lidem (6).

1. 4 CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED ŘÁDOVÉHO OŠETŘOVATELSTVÍ

Ve vývoji řádového opatrovnictví je třeba zmínit několik významných dat:

V roce 1130 církevní koncil zakázal mnichům veškerou lékařskou činnost. Po období tzv. klášterní medicíny byla vytvořena tzv. scholastická medicína, která dala základ lékařské škole v Salermu. Do péče o nemocné se začínají postupně zapojovat laici (ošetřovatelská společenstva) a ti vytváří špitální a rytířské řády.

Do roku 1292 mohly členky římskokatolických řeholních řádů nebo spolků podle církevního příkázání ošetřovat a opatrovat nemocné. Poté se špitální opatrovnictví stalo výsadou mužů a řeholnicím zakázáno, to pravděpodobně až do vydání dekretu koncilem tridentským v roce 1545.

V roce 1347 se střední Asie se Do Evropy dostala první pandemie, známá jako „černá smrt“. Mezi lety 1347–1352 díky ní zemřelo v Evropě asi 25 milionů lidí. Příčinou byla nedostatečná hygiena. V tehdejší době však byly epidemie chápány jako „trest Boží“.

V roce 1545 Koncil tridentský omezil ženám působit pouze v kláštorech. Charitativní péče zde byla poskytována podle sedmi zásad křesťanského milosrdenství:

1. hladové sytiti
2. žíznivé napájeti

3. pocestné přijímati
4. nahé odívati
5. nemocné navštěvovati (ošetřovati)
6. zarmoucené těšiti
7. mrtvé pohřbívati

Na počátku 16. století vznikají botanické zahrady (nejprve v severní Itálii) k lékařským účelům.

Roku 1517 vyšel v Norimberku první česky tištěný herbář bakaláře pražské univerzity Jana Černého, ten vycházel z vlastní lékařské praxe v Litomyšli a v Prostějově.

V roce 1519 v Čechách vyšla první tištěná příručka pro porodní báby. „Zpráva o naučení ženám a babám pupkožezným,“ překlad německé knihy z roku 1513.

Roku 1562 v Praze vydává tiskař Jiří Melantrich Matthioliho Herbář. Tadeáš z Hájku se pokusil o sjednocení českých názvů rostlin.

Jan Jesenský Jessenius v roce 1660 provedl v Praze první veřejnou pitvu.

V roce 1636 České zemské místodržitelství zamezilo zneužívání špitálů, obsazovaných „různými simulanty a práce se štítící individui,“ přičemž pro potřebné a nemocné byly obsazeny.

V srpnu roku 1713 byl v pražské lékařské fakultě podán návrh na vytvoření morového lazaretu. Personál obsahoval jednoho medika (promovaný lékař, někdy také dobové označení fyzik), chirurga a duchovního. Obdobný lazaret sloužil pražskému lidu již při morové epidemii v roce 1680 (1).

2 KŘESŤANSKÉ OŠETŘOVATELSKÉ ŘÁDY

Charitativní ošetřovatelství úzce souvisí se zakládáním prvních církevních řádů, které jsou uvedené v tabulce 1. Desáté století představuje počátky řádového ošetřovatelství. Opatrovnictvím se zabývaly ženy, k tomu je přiváděly náboženské pohnutky. Takováto péče nevycházela z filozofie nemoci, nýbrž z filozofie služby Bohu.

Potřeba konat skutky milosrdenství vede již od raného středověku církevní řády a kongregace k ošetřovatelské činnosti. Členové ošetřovatelských řádů svou pomocí potřebným takto projevovali lásku k Bohu. Utrpení a obětování se bylo povýšeno na cíl lidského života. Počátky ošetřování nemocných jsou v první řadě spojeny s šířením křesťanství. Šlo zejména o charitativní činnost, která byla poskytována nemocným, chudým a trpícím. Při kláštorech byly zakládány špitály a to většinou velmi malé s několika lůžky. Zde byla naplňována křesťanská pomoc bližním a také tu byly položeny základy klášterní medicíny spojené s péčí o základní potřeby nemocných. Členové ošetřovatelských řádů skládali dobrovolné sliby chudoby, neponechávali si majetek a vše dobrovolně odevzdávali řádu. Členy řádů se také stávali bohatí šlechtici. Ženské kongregace mají své počátky v době po tridentském koncilu, kdy byl tlak na utužení kázně řeholnic a jejich charitativní činnost byla omezena. K novému rozvoji ženských kongregací dochází až v 19. století, řádové sestry se věnují převážně práci ve školství a zdravotnictví.

Rozdělení křesťanských řádů:

- církevní – řádové sestry žijí v klášteře, akceptují řádový život
- rytířské – vznikly v době válek, členy jsou rytíři, jejichž filozofií je boj za šíření křesťanství a ochrana víry
- světské – jejich filozofií je pomoc bližnímu (1).

Tabulka 1 Nejvýznamější církevní řády a kongregace

Název řádu	Založen	U nás
6. - 10. století		
Benediktini	r. 529	v 10. století
11. století		
Johanité	okolo roku 1040	r. 1156
Vojenský a špitální řád rytířů sv. Lazara Jeruzalémského	r. 1098	r. 1154
12. století		
Řád maltézských rytířů	r. 1119	r. 1156
Johanitky	před rokem 1182	
13. století		
Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou	r. 1233	r. 1233
16. století		
Řád milosrdných bratří	r. 1572	r. 1605
17. století		
Řád sv. Alžběty	r. 1627	r. 1719
Boromejky řád sv. Karla Boromejského	r. 1652	r. 1856
19. a 20. století		
Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka	r. 1856	r. 1856
Kongregace sv. Zdislavy	kolem roku 1889	r. 1889

Zdroj: Plevová, 2011, s. 18 (7)

2. 1 ŘÁD SV. LAZARA

Vojenský a špitální řád Svatého Lazara Jeruzalémského je mezinárodní křesťanský řád. Je to vojenský humanitární a současně špitální řád s ekumenickou spiritualitou. Je zasvěcen péči a pomoci nemocným, chudým a obraně křesťanské víry a také zásad křesťanské rytířskosti. Řád svatého Lazara vznikl ve Svaté zemi v období křížových výprav, má ve znaku osmirohý zelený kříž (Příloha B).

Jeho členové musejí být praktikujícími křesťany, zavazují se svým životem, majetkem a ctí, podporovat principy křesťanství. Osoby, které nejsou křesťanského vyznání, mohou být přidruženy k Řádu sv. Lazara jako tzv. společníci.

Poslání Řádu sv. Lazara:

- Podporovat a bránit křesťanskou víru, usilovat o jednotu křesťanů.
- Prosazovat a zachovávat principy křesťanského rytířství.
- Pokračovat ve své historické podpoře křesťanů ve Svaté Zemi.
- Následovat Kristovo učení.
- Podporovat, chránit a pomáhat chudým, nemocným a postiženým, zvláště těm, kdo trpí leprou a podobnými chorobami, u nás především onkologicky nemocným, podpora hospiců, pomoc lidem postiženým katastrofami všeho druhu.
- Svými aktivitami na charitativním, humanitárním, zdravotnickém a vzdělávacím poli se Řád snaží podporovat splnění cílů a principů Charty Spojených národů a zákonů Evropské unie (8).

2. 1. 1 DĚJINY ŘÁDU

Vznik řádu svatého Lazara je nedílně spojen s křížovými výpravami na konci 11. století s cílem osvobodit Jeruzalém z rukou muslimů. Na rytíře a poutníky z Evropy zde ale nečekala jen vytoužená Svatá země, ale také řada nebezpečí, jako válka,

neznámé prostředí a nemoci. Nejobávanější nemocí bylo malomocenství či lepra. Vzhledem k tomu, že se jednalo o velice nebezpečnou nakažlivou a nevy léčitelnou chorobu, nemohli být nemocní umístěni s ostatními. Pro nemocné byly zřizovány zvláštní špitály, které byly organizované a řízené duchovními řády. Z hygienických důvodů se tyto špitály nacházely až za hradbami měst. Počátky řádu sv. Lazara sahají do 12. století, kdy muž, řečený bratr Gerard, vybudoval nedaleko Jeruzaléma špitál pro malomocné. On si také zřejmě jako jeden z prvních uvědomil, že leprou nemocní mohli žít ještě řadu let. Díky izolaci nemocných se nemoc nerozšiřovala mezi ostatní obyvatelstvo. Protože choroba postihovala všechny bez rozdílu postavení, nacházíme mezi nemocnými malomocenstvím i řadu významných osob, členy rytířských řádů, převážně templáře a johanity. Právě oni přišli s myšlenkou přetvořit bratrstvo v organizovaný duchovní řád s rytířskou složkou, která by se účastnila obrany Jeruzalémského království. Jejich symbolem se stal rovnoramenný zelený kříž. Velkým stoupencem řádu sv. Lazara byl jeruzalémský král Balduin IV. žijící v letech 1173–1184, sám trpící malomocenstvím. Po Balduinově smrti byli křesťané v bitvě u Hattínu (1187) poraženi sultánem Saladinem, který brzy po té obsadil Jeruzalém.

Území Jeruzalémského království se znovu zvětšilo až po třetí křížové výpravě, ale hlavní město zůstalo v rukou Saladina a jeho nástupců. Centrem řádu sv. Lazara se stalo město Akkon, před jehož branou vyrostl špitál pro malomocné. “Pacienti“ řádu byli původně jen nemocní trpící leprou. Postupem času se ale jejich podíl stále zmenšoval. Proto se řád začal rychleji šířit také do Evropy, kde začal pod papežskou ochranou zakládat komendy.

Do Jeruzaléma se Řád sv. Lazara spolu s ostatními rytířskými řády vrátil až v roce 1229, kdy město opět dobyl římský král Fridrich II. O patnáct let později, roku 1244, se metropole dostala do rukou Turků. Následná křížová výprava do Egypta v letech 1249–1250, vedená francouzským králem Ludvíkem IX., skončila katastrofou. V dalších letech křesťané ztráceli v zámoří jednu pozici za druhou a roku 1291 padlo i jejich poslední křesťanské město Akkon. Rytířské řády byly v bitvě zdecimovány, zahynuli i velmistři řádu Templářů, Johanitů i Lazariánů. Tím působení rytířských řádů v zámoří téměř skončilo.

Lazariáni se usadili nakrátko na Kypru, ale brzy si našli nové sídlo ve Francii, kde král Ludvík VII. roku 1154 daroval řádu hrad Boigny. Další majetky měli Lazariáni

v Anglii, Skotsku, Čechách a Uhrách. Po přesídlení do Evropy se také zcela změnila orientace řádu, který se z vojenského bratrstva změnil na řád pečující o nemocné, trpící převážně leprou. To ale neznamená, že by vojenská složka řádu zcela zmizela. Ve stoleté válce rytíři sv. Lazara bojovali proti sobě pod korouhvemi francouzského a anglického krále. V roce 1308 vzal Lazariány pod svou ochranu francouzský král Filip IV. Tento patronát trval až do červencové revoluce roku 1830.

16. století přineslo pokles řádové moci a vlivu. Roku 1517 se od magistrátní komendy ve francouzském Boigny odtrhlo italské převorství v Capuy a založilo vlastní linii řádu. Velké ztráty také Lazariáni utrpěli v souvislosti s reformací v Německu a Anglii. Většina řádových rytířů byla šlechtického původu. Za zásluhy se členy mohli stát i nešlechtici. Roku 1649 došlo k úpravě řádových zákonů. Byla zřízena hodnost duchovního velkopřevora. Lazariánům byl svěřen vrchní dozor nad špitály a chudobinci ve Francii. Lazariáni se také zavázali dodávat dvanáct rytířů do osobní stráže francouzského krále.

Roku 1757 se velmistrem řádu stal teprve tříletý vévoda z Berry Ludvík, který jako Ludvík XVI. roku 1774 zasedl na francouzský trůn. Za jeho vlády byl počet rytířů snížen na sto a dvě složky řádu – Rytíři z milosti a Ozbrojení bratři byli zrušeni. V roce 1772 byl řád sekularizován. Tím ztratil svůj čistě duchovní charakter, ale zároveň Svatá stolice přišla o možnost zasahovat do řádových záležitostí. Řád Sv. Lazara se změnil na světský řád pod ochranou francouzských králů.

Do vývoje řádu zasáhla francouzská revoluce. Velmistr hrabě z Provence emigroval. Roku 1791 byl majetek Lazariánů zabaven a řád Národním shromážděním zrušen. Obnoven byl až po Napoleonově porážce v roce 1815, kdy opět získal charakter královského řádu. Po revoluci roku 1830 a pádu Karla X. ale Lazariáni tuto ochranu definitivně ztratili. Když Karel X. v emigraci zemřel, obrátili se členové řádu s žádostí o pomoc na nejvyššího řeckokatolického patriarchu Antiochie, Jeruzaléma a Alexandrie Maxima III. To pomohlo Lazariánům překonat většinu obtíží.

Po první světové válce se nejvyšší rada rozhodla zvolit provizorním generálním místodržícím dona Francisca de Borbón, vévodu ze Sevilly, který se roku 1935 stal novým řádovým velmistrem. Střediskem řádu se stal Madrid. V této době byl zřízen Záslužný kříž, který mohl být udělován i osobnostem stojícím mimo křesťanské církve.

Vypuknutí druhé světové války vývoj řádu zbrzdilo. Jeho členové se soustředili na pomocné akce ke zmírnění válečných útrap, řada z nich v bojích padla. V dalších letech po skončení druhé světové války řád sv. Lazara našel své uplatnění v charitativní činnosti, špitální službě a pomoci potřebným a postiženým. Roku 1952 rezignoval na úřad velmistra vévoda ze Sevilly. Velmistrem řádu byl roku 1956 zvolen jeho syn don Francisko de Borbón. Tehdy řád přeložil své sídlo opět do Francie.

Roku 1965 antiochijský patriarcha Maximos IV. převzal opět hodnost duchovního ochránce řádu. O dva roky později bylo sídlo řádu umístěno v Boigny, starobylé lazariánské metropoli z let 1297–1790. Roku 1967 dostal řád sv. Lazara Jeruzalémského novou ústavu, ta se přizpůsobila požadavkům a okolnostem nové doby (9).

2. 1. 2 ŘÁD SV. LAZARA V ČESKÝCH ZEMÍCH

Řád sv. Lazara se do českých zemí dostal již ve 12. století spolu s dalšími rytířskými řády Johanitů, Templářů a Německých rytířů. Jejich první špitál byl zbudován za hradbami města Prahy. Zde byla také vybudována kaple. Centrum Lazariánů v českých zemích bylo v Praze. Druhý významný špitál vyrostl v rychle rozvíjející se Kutné Hoře.

Vývoj řádu byl přerušen husitskými válkami, ve kterých Řád sv. Lazara přišel o většinu svého majetku. Řád se připomíná až za krále Albrechta Habsburského (1437) ovšem dřívějšího vlivu již nedosáhl. Následně na několik století z českých zemí řád mizí.

K jeho znovuzrození v českých zemích došlo až v roce 1937. Iniciátorem byl Karel VI. kníže ze Schwarzenbergu. Ten se také stal prvním českým velkopřevorem. Díky jeho vlivu řád brzy získal nemalou popularitu. V jeho rámci pracoval také výtvarník a historik Břetislav Štorm, který významně přispěl k rozvoji české heraldiky. Slibný vývoj ale narušila druhá světová válka. Několik jeho členů bylo zatčeno gestapem. Čtyři členové řádu zahynuli v koncentračních táborech – kanovník a arcibiskupský kancléř Antonín hrabě Bořek - Dohalský z Dohalic, papežský komoří Vladimír Hruban, major Karel Kříž a štábní kapitán Oldřich Pilz. Mnoho dalších Lazariánů se účastnilo domácího či zahraničního odboje proti nacistům.

Po skončení druhé světové války řád pokračoval ve své činnosti pouhé tři roky. Komunistický puč v únoru 1948 jeho činnost v českých zemích opět na řadu let ukončil. Někteří členové odešli do emigrace, jiní byli zatčeni. V 50. letech byl s několika členy řádu v čele s PhDr. Bohumírem Lifkou veden politický proces, ve kterém byli jeho aktéři obviněni ze znovuoobnovení řádu a odsouzeni k trestům vězení. České velkopřevorství se rozptýlilo po celém světě. V roce 1972 vznikla ve Švédsku Česká delegace rytířů řádu sv. Lazara, která koordinovala činnost svých členů na celém světě. V květnu 1973 pak generální místodržící řádu vévoda z Brissacu jmenoval nové české rytíře, první od roku 1948.

Ve své charitativní činnosti mohl řád sv. Lazara Jeruzalémského v českých zemích pokračovat až po roce 1989 (10).

2. 2 ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ

Řád Maltézských rytířů patří mezi jeden z nejstarších řádů na světě. Byl zaměřen na péči o strádající a nemocné poutníky ve Svaté zemi. Od 1. třetiny 12. století se ovšem jejich náplň rozšířila na ochranu poutníků a jejich útulků. Řád proslul jedinečnou špitální péčí na vysoké úrovni (zaměstnával ve svých zařízeních židovské i muslimské lékaře) a převážně válečnými úspěchy. V současnosti se zaměřuje na charitativní péči, zmírňováním duchovní i materiální bídy, péči o nemocné, staré a opuštěné, zajišťování humanitární péče na různých akcích (v rámci Maltéžské pomoci), apod. Řádový znak je osmirohý bílý kříž v červeném poli (viz Příloha C).

Řád Maltézských rytířů ztělesňuje nejmenší nezávislý stát na světě. Suverenita řádu je vyjádřena dualistickou vládou knížete a vládou řádových rad: svrchované rady, generální kapituly a úplné státní rady.

Kníže velmistr je zvolen na celý život státní radou z řad profesních rytířů. Podřizuje se pouze papeži. Vládne pomocí svrchované rady, které předsedá. Svrchovaná rada se stává z 8 – 10 osob, které jsou voleny generální kapitulou na 5 let. Členové jsou vybíráni většinou z řad rytířů. Generální kapitula je nejvyšším shromážděním řádu. Úplná státní rada se svolává za účelem volby velmistra nebo místodržitele.

Rozdělení

Řád působí na pěti kontinentech a rozděluje se do třech tříd teritoriálních sdružení:

V čele velkopřevorství je velkopřevor, který bývá zvolen maximálně třikrát po sobě. V současnosti existuje 6 velkopřevorství: Řím, Lombardie a Benátky, Neapol a Sicílie, Čechy, Rakousko a Anglie.

Podpřevorství existují dnes 3: německé sv. Michala, irské sv. Olivera Plunketta a španělské sv. Jiří a sv. Jakuba.

Národní asociace jsou sdružením v těch zemích, kde není možné ustavit velkopřevorství nebo podpřevorství. V čele stojí předseda (prezident). V současnosti existuje 53 národních asociací, z nichž 25 je v Evropě, 23 v Americe, 2 v Asii a v Africe a 1 v Austrálii. Jedná se o tradičně aristokratický řád, ale přijímá i členy z významných osobností nešlechtického původu.

Členové řádu se dělí do tří základních stavů:

Profesní bratři, nejvyšší kategorie řádového členstva. Po složení slibů užívají před křestním jménem zkratku Fra. Rozdělují se na:

profesní rytíře (1), jedná se v podstatě o celibátní laiky, avšak zároveň církevními osobami ve smyslu církevního práva. Pouze z této skupiny může být volen velmistr, většina členů svrchované rady, velkopřevorů, baili a komtuři.

profesní kaplany, neužívající řeholního jména, a pokud nejsou vázáni konventem, mohou přijímat pastorační závazky při vedení duchovní správy ve svěřených farách.

Obedienční rytíři, dámy a justiční donáti - dávají pouze kanonický slib poslušnosti (2), zavazující se žít ve stavu křesťanské dokonalosti a usilovat o rozvoj řádového díla. Mohou se oženit a mít světská zaměstnání či funkce.

Třetí stav tvoří laici, neskládající žádné profesní či obedienční sliby, nejsou povinni držet celibát, ale mají za úkol plnit řádové úkoly a vést příkladný křesťanský život. Člení se na 6 kategorií a to čestní a devoční rytíři, dámy, tj. čestní rytíři a dámy za oddanost (šlechtický původ podmínkou). Konventuální kaplani ad honorem, tj. čestní

kaplani (jsou přijati k řádu, ale nežijí v konventu). Graciální a devoční rytíři (dámy), což jsou rytíři a dámy z milosti (mají pouze 8 šlechtických předků). Magistrální kaplani (diecézní kněží přidružení k řádu, kteří vypomáhali při duchovní službě). Magistrální rytíři a dámy, tj. z milosti (šlechtici, kteří nemohou doložit požadovaný vývod předků nebo členové občanského původu vynikajícího společenského postavení). Devoční donáti (plnoprávní členové řádu, vytvářející následování sloužících nebo pomocných bratrů a sester), (11).

2. 2. 1 DĚJINY ŘÁDU

Vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a z Malty svou suverenitou představuje nejstarší rytířský řád celého křesťanstva, ale i jedinečnost ve svém trvání, které nebylo nikdy přerušeno. Zrodil se ve svaté zemi během I. křížové výpravy. Když v roce 1099 dobyli Jeruzalém, našli poblíž Božího hrobu křesťanský špitál s kostelem zasvěceným sv. Janu Almužníkovi.

Špitál následně nechal zvětšit a zreorganizovat rytíř Gérardem, který se stal jeho prvním představeným. Za patrona tohoto nového špitálního bratrstva byl zvolen sv. Jan Křtitel, podle něhož pak byli jeho členové označováni Johanité či špitálníci sv. Jana. Papež Paschal II. schválil toto bratrstvo v roce 1113 a vzal je pod ochranu svatého stolce. Zároveň jeho členům zaručil právo svobodné volby představených. Po Gérardově smrti se stal jeho nástupcem Raymond de Puy, který mimo jiné zavedl jako řádový odznak bílý osmihrotý kříž představující osmero blahoslavenství podle Kristova kázání na hoře.

Obrana svobody vyznávání a výkonu víry a skutky milosrdenství jsou zformulovány i řádovým mottem „Obrana víry a služba chudým.“ To vše zvyšovalo popularitu a prestiž řádu, jež početně rostl a rychle se začal šířit i na evropském kontinentě.

Po pádu Jeruzaléma roku 1187 nastal postupný úpadek křesťanského panství ve Svaté zemi. Johanité vytrvali jako nárazník proti šíření islámu. Během spousty let se řádoví rytíři angažovali v mnoha bitvách především s Turky. Na památku hrdinného velmistra Frá Jean Parisona de la Vallette bylo roku 1566 založeno nové konventní město, které podle něj nazvali Valletta. Řád se nadále rozvíjel ve své špitální činnosti.

Založil školy anatomie a chirurgie, vytvořil veřejnou knihovnu a následně v roce 1769 i univerzitu.

Řádu se ujal ruský car Pavel I., který byl několika rytíři prohlášen za velmistra, přestože šlo o nekatolíka a byl ženatý. Až v roce 1834 se řádové vedení konečně usadilo v Římě, kde sídlí a působí dodnes.

Řád Maltézských rytířů se velmi angažoval během I. světové války, zvláště pak provozováním osmi zvláštních sanitních vlaků, zřizováním polních nemocnic, stanic první pomoci a distribucí léků. Vytrvalé nasazení představovala i II. světová válka.

Dnes je vojenský prvek řádu hlavně ceremoniální záležitostí, zato zdravotní, charitativní a lékařská péče ztělesňuje stěžejní úkoly, které řád každodenně naplňuje téměř na celém světě. Řád zůstává i nadále svou činností zasvěcen kristovou láskou k nemocným a trpícím (12).

2. 2. 2 ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Řád Johanitů přivedl do Čech kníže Vladislav II., který se účastnil II. křížové výpravy. V té době se také seznámil s činností řádu. V roce 1157 řád Maltézských rytířů obdržel v Praze od českého panovníka území jižně od biskupského dvora na předmostí tehdejšího Juditina mostu. Střediskem řádu v českých zemích se stal chrám Matky Boží v Praze.

Později byly zřizovány i další komendy, z nichž nejzimmnější byly v Manětíně, Strakonících a Horažďovicích. V johanitském řádovém kostele v Praze bylo roku 1378 vystaveno tělo zemřelého jedenáctého českého krále, Karla IV.

V roce 1402 se johanitský řád stal jediným právoplatným vlastníkem hradu Strakonice, který se později stal jeho centrem a útočištěm v době husitských válek. Johanitští generální převorové byli hlavními zastánci katolické víry v Čechách a předními odpůrci „protipoděbradské“ jednoty. Čeští Maltézští rytíři se zúčastnili obrany Malty v roce 1565 a bitvy u Lepanta v roce 1571.

V roce 1695 se vrátil Strakonický konvent spolu s velkopřevorem do Prahy. V letech 1727 byla dostavěna rezidence pražských velkopřevorů. V roce 1785 byla řádu svěřena Svatým stolcem duchovní správa farnosti Panny Marie Vítězné se známým Jezulátkem Pražským. České velkopřevorství odolalo v letech 1803 až 1815 všeobecnému zhroucení řádových struktur v dobách nepořádků způsobených napoleonskými válkami. Během I. světové války řád nejvíce proslavil velkopřevor Othenio Lichnowsky, který dal zřídit 8 sanitních vlaků pro raněné vojáky. Sanitní vlaky urazily celkem přes jeden milion kilometrů a převezly více než 350 000 zraněných vojáků. Maltézští lékaři provedli během I. světové války více než 25 tisíc operací. Z toho asi polovina se uskutečnila v polních nemocnicích na frontě.

V roce 1881 povýšil rakouský císař František Josef I. českého velkopřevora na knížete rakouského. Po pádu monarchie v roce 1918 a vzniku Československa pozemková reforma oklestila rozsáhlý řádový majetek. V roce 1938 došlo k rozdělení velkopřevorství na dvě části, velkopřevorství rakouské a velkopřevorství české. Období II. světové války pomohl řádu překonat Karel, kníže ze Schwarzenbergu. V roce 1950, kdy komunistická vláda potlačila činnost řádu na našem území, kníže Karel Schwarzenberg pomohl přesunout české velkopřevorství do exilu. K obnovení činnosti řádu na našem území došlo obnovením velkopřevorství v Praze na jaře v roce 1990 (13).

2. 3 KLARISTKY

Klarisky jsou ženský církevní římskokatolický řád. Řád patří k františkánské řeholní rodině. Na základě první řehole, kterou sestavil v roce 1209 František z Assisi pro sebe a své bratry, vznikl první řád Kapucínů, Františkánů a Minoritů. V roce 1212 sestavil František životní pravidla pro sestry „forma vivendi“, kterou Klára roku 1253 začlenila do své řehole. K ní se vztahuje druhý řád: Klarisky, Kapucínky. V dnešní době existuje přibližně 750 klášterů, ve kterých žije asi 16 tisíc řádových sester. Na sv. Františka se odvolává také Třetí řád, k němu patří sestry Františkánky. V čele každého konventu stojí matka představená (abatyše), kterou zastupuje převorka. Ekonomka se zabývá hospodářskými záležitostmi. Řeholní oděv klarisek je hábit ve

tvaru kříže hnědé nebo černé barvy, přepásaný cingulem a černý nebo hnědý závoj. U laických sester má závoj bílou barvu (14).

2. 3. 1 DĚJINY ŘÁDU

Řád založil roku 1212 František z Assisi jako druhý řád menších bratří na podnět svaté Kláry. Sv. Klára se v roce 1215 stala představenou prvního konventu u sv. Damiána v Assisi. Po svatořečení sv. Kláry řád přijal její jméno. V roce 1253 papež Inocenc IV. schválil řeholi, kterou sestavila sv. Klára pro své sestry. Řád klarisek se brzy rozšířil po Evropě. Kláštery byly budovány společně s mužskými kláštery. Příslušníci klášterů byli jejich duchovními správci (15).

2. 3. 2 KLARISTKY V ČESKÝCH ZEMÍCH

Řád klarisek založila v naší zemi v roce 1234 svatá Anežka Přemyslovna v Praze Na Františku. Kláštery klarisek vznikly později v Opavě, Chebu, Olomouci a na dalších místech. V roce 1782 byly tyto kláštery zrušeny tehdejším panovníkem císařem Josefem II. Teprve o století později na žádost litoměřického biskupa v roce 1914 přišly opět sestry sv. Kláry na českou půdu do Litoměřic. Byly to sestry Klarisky - Kapucínky z Holandska, které měly konstituce upravené podle kapucínů. Klášter v Litoměřicích fungoval pouze do roku 1950. V roce 1950 byl komunisty zrušen a řádové sestry byly nuceny z něj odejít. Sestry pracovaly v továrně a v domovech důchodců. V letech 1977-1990 žily v charitním domově v Oseku u Duchcova. Za dlouhé doby komunistického pronásledování církve (1950 – 1989) vzniklo také v Brně společenství mladých žen, které pod vedením františkánů žily potají podle řehole sv. Kláry. V roce 1997 byl v Brně- Soběšicích postaven nový klášter, který je zasvěcen Matce Boží (16).

2. 3. 3 SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ

Svatá Anežka pocházela z přemyslovského rodu v Čechách. Jako královská dcera Přemysla Otakara I. a královny Konstancie měla být provdána nejen za krále, ale i za císaře. Již v této době však Anežka více než po čemkoli jiném toužila po

duchovním životě a vstupu do kláštera. Jejimi velkými vzory byli František a Klára z Assisi, kteří opustili bohaté příbytky svých rodičů a žili v menších kláštorech, kde s chudými sdíleli jejich úděl. Ona však dala přednost životu v dokonalé chudobě. Později kolem roku 1232 zakládá špitál sv. Františka a dává tak vzniknout špitálnímu bratrstvu, které bylo později povýšeno na řád křižovníků s červenou hvězdou. O rok později vznikají poblíž špitálu dva kláštery: mužský klášter menších bratří sv. Františka a ženský klášter řádu sv. Kláry. Celek těchto tří budov vytvořil první gotickou dominantu Prahy, která konkurovala sídelnímu paláci na Hradčanech. Do řádu klarisek vstupuje v roce 1234. Po 47 let zde žila jako strážný anděl národa.

Anežka zemřela v březnu 1282 v klášteře Na Františku. Proslula svou vzdělaností, dobročinností a milosrdenstvím. Anežka byla také významnou osobností politického, kulturního a společenského života. Legendy o jejím jedinečném životě se začaly objevovat vzápětí po její smrti. Zemřela s pověstí svatosti (17).

2. 4 ŘÁD MILOSRDNÝCH BRATŘÍ

Řád milosrdných bratří neboli Hospitálský řád sv. Jana z Boha, založen roku 1537, je společenství laických bratří zasvěcených službě nemocným. Řád pocházející ze Španělska byl založen Portugalcem Janem Ciudadem, později prohlášeným za sv. Jana z Boha.

K hlavnímu poslání Řádu milosrdných bratří patří snižování lidského utrpení. To také vystihuje i jejich heslo: „Per corpus ad animam“, což znamená: „Tělem k duši.“ K péči o nemocné pacienty patří také vzdělání řádových bratří, tedy tehdejší lékaři a ošetřovatelé. Za hlavní náplň své činnosti si řád od počátku vytkl péči o chudé nemocné bez rozdílu národnosti, stavu a náboženství. Špitály milosrdných byly zakládány nejprve v zemi vzniku řádu, později se však začaly šířit po Evropě i v zámoří (18).

Znakem řádu je nakrojené granátové jablko mající na svém vrcholu korunku, z níž vyčnívá kříž. Obraz jablka podle Bible znamená symbol lásky, kříž znamená obětavost (viz Příloha D). Význam řádového znaku naznačuje, že milovat znamená obětovat se (19).

Řád působí v 50 zemích na všech pěti kontinentech a je rozdělen do 23 provincií dle geografického členění. V čele řádu stojí generální převor se sídlem v Římě. Za každou provincii zodpovídá provinciál, který má na starosti kláštery a zařízení na daném území. Na chod jednotlivých klášterů spolu s nemocnicemi dohlíží převor (18).

2. 4. 1. DĚJINY ŘÁDU

Řád byl založen v roce 1537, kdy si Portugalec Jan Ciudad, později známý jako Jan z Boha, pronajal ve Španělské Granadě dům, který přeměnil na útulek pro nemocné a opuštěné. Postupně se k němu začali přidávat jiní muži, kteří mu pomáhali. Sv. Jan z Boha do svého špitálu přijímal lidi bez rozdílu vyznání, rasy nebo stavu. O několik let později sv. Jan Boha dostal od města Granady větší dům, který by mohl pojmout více nemocných. Roku 1547 založil nový hospital, kde rozděloval pacienty nejen podle pohlaví ale také podle druhu nemoci. V roce 1572 mělo bratrstvo ošetřovatelů ve Španělsku 9 hospitalů. Téhož roku na základě bully Pia V. skládají bratři sliby čistoty, chudoby, poslušnosti, představeným také slib ošetřování nemocných.

V roce 1586 povyšuje papež Sixtus V. Bratrstvo ošetřovatelů na skutečný řeholní řád s právem volit si vlastního představeného. Poté se působnost řádu rychle rozšiřuje i mimo evropské území. Generace následovníků svatého Jana z Boha během 400 let vytvořily síť nemocnic, které jsou rozesety ve více než 50 zemích světa. Přestože jsou bratři řádem římskokatolickým, jeho členové jsou většinou laici. U každého řádového domu je lékárna, nemocnice, nebo dříve ovocnářská či bylinná zahrada (20).

2. 4. 2 ŘÁD MILOSRDNÝCH BRATŘÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Na našem území vznikl první konvent Milosrdných bratří na Moravě ve Valticích v roce 1605. Do Čech se milosrdní bratři dostali v roce 1620, kdy ošetřovali raněné v bitvě na Bílé hoře. Později, téhož roku, založil řád v Praze konvent u sv. Šimona a Judy (21).

V roce 1847 provedl bratr MUDr. Celestýn Opitz v nemocnici Pražského konventu Na Františku první operaci na území tehdejšího Rakouska pod narkózou. Tato operace se podařila a přinesla nemocnici veliký věhlas. Bratr Opitz se stal jednou z nejvýznamnějších postav světového lékařství. Tato operace dala později základ moderní anesteziologii (22).

Další konventy Milosrdných bratří vznikly v Prostějově, Brně, Novém Městě nad Metují, Vizovicích a Letovicích.

Ve 20. století byl řád dvakrát rozeznán nejprve nacisty, poté komunisty. Konventy byly uzavřeny a milosrdní bratři uvězněni. Po sametové revoluci řád působí převážně na Moravě. V Brně je sídlo českomoravské provincie (23).

2. 5 ALŽBĚTINKY – ŘÁD SV. ALŽBĚTY DURINSKÉ

Řád svaté Alžběty, je římskokatolický ženský řád. Zakladatelkou tohoto řádu je Apolonie Radermecherová z Cách, která v roce 1626 založila první konvent. Patronkou řádu se stala sv. Alžběta Durynská. Společenství sester Alžbětinek brzy založilo nové konventy v sousedních diecézích Německa a také v Rakousku. Posláním řádu je ošetřování a péče o nemocné, staré a opuštěné v nemocnicích a špitálech, které byly zakládány při konventech v Evropě. Alžbětinky působí v Polsku, Německu, Lucembursku, Rakousku, Nizozemsku a Kanadě. V českých zemích působí Alžbětinky v Praze, Brně a Jablůnkově (24).

2. 5. 1 DĚJINY ŘÁDU

Tzv. „třetí“ řád byl založen sv. Františkem v 13. století pro osoby, které toužily po křesťanské dokonalosti. Členkou kongregace se stala Alžběta Durynská, která byla dcerou uherského krále Ondřeje II. Alžběta žila prostě, proto byla od okolní šlechty urážena a opovrhována. Později pod svým hradem Wartburgem založila nemocnici a ve městě Eisenachu nechala postavit nový hospital. Ve dvaceti letech ovdověla a brzy poté byla vyhnána ze svého hradu vlastním švagrem. V roce 1228 vstoupila do kláštera

v Marburku v Hesensku. Zde založila nový špitál a chudobinec. Alžběta Durynská, patronka řádu Alžbětinek, zemřela ve věku pouhých 24 let.

Řád sv. Alžběty jsou původně řeholní terciárky řádu sv. Františka z Assisi, jejichž patronkou se stala Alžběta Durynská (25).

2. 5. 2 ALŽBĚTINKY V ČESKÝCH ZEMÍCH

Do Čech byl řád sv. Alžběty povolán z Vídně v roce 1719 hraběnkou Schönkirchovou. První sestry působily v Praze. V roce 1722 zde byl vystavěn klášter a otevřen nový špitál sv. Alžběty. Špitál byl na svoji dobu moderně zařízen a byl zřízen pouze pro ženy. Pacientky zde byly léčeny již dvěma doktory, internistou (tzv. medikus) a chirurgem (tzv. ranhojič). Sestry Alžbětinky vykonávaly veškeré ošetrovatelské a pomocné práce. Špitál sv. Alžběty měl i vlastní lékárnu. Od svého založení až po skončení I. světové války špitál ošetřil více než 150 000 nemocných. Během I. světové války nemocnice fungovala jako lazaret. Důraz byl kladen hlavně na pořádek a čistotu. Špitální sály se každý den myly a větraly. Postele se převlékaly podle potřeby nejméně však jednou týdně. S každou pacientkou byl veden podrobný chorobopis a tzv. záhlavní lístek, ve kterém byla vyznačena délka pobytu ve špitálním zařízení. Sestry pracovaly také v ambulanci části špitálu, kde mnohdy zastávaly práci ranhojiče - chirurga, prováděly převazy, trhaly zuby nebo pouštěly žilou. Po zestátnění nemocnice v roce 1949 byly řádové sestry nahrazeny civilními sestrami. Po roce 1990 řád znovu obnovil svoji činnost v Nemocnici sv. Alžběty v Praze a také v Jablunkově, kde se nachází domov pro seniory (25).

2. 6 BOROMEJKY - ŘÁD SV. KARLA BOROMEJSKÉHO

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského je ženský římskokatolický řád. Řád byl založen roku 1663 ve Francii v Nancy francouzským právníkem Emmanuelem Chauvenelem. Důvodem k založení pečovatelského řádu bylo velké množství trpících a zbídačených lidí, kteří po třicetileté válce trpěli nejen chudobou, ale i morem. Sám zakladatel kongregace Emmanuel Chauvenel na tuto

nemoc ve svých 31 letech umírá. Péče o chudé, nemocné a lidi na okraji společnosti se stala posláním jeho následovatelů. Svůj název řád získal podle činnosti sester. Lidé je začali nazývat milosrdnými (26).

2. 6. 1 DĚJINY ŘÁDU

Řád byl založen ve Francii v Nancy francouzským právníkem Emmanuelem Chauvenelem na křesťanských principech chudoby, čistoty a poslušnosti. Již v roce 1652 na podnět Emmanuela Chauvenela zakládá jeho otec tzv. Dům milosrdenství. Zde působí prvních pět sester, které v odloučení od svých rodin pečují o nemocné, chudé a lidi na okraji společnosti. V roce 1663 dochází ke státnímu i církevnímu schválení pečovatelské společnosti, která se nazývá Společnost svaté Rodiny Ježíše, Marie a Josefa. Později, díky soše sv. Karla Boromejského, kterou lidé viděli ve dvoře domu, kde sestry bydlely, je lidé nazývali Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského. Kongregace se rozrůstala a začala se postupně šířit z Francie do dalších zemí světa. Během Velké francouzské revoluce v letech 1789 až 1799 řád pozastavil svoji činnost. V roce 1804 byla pečovatelská činnost řádu opět obnovena a později v roce 1859 také papežsky potvrzena. Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského je rozdělena do 7 generálních domů, pod které spadají vlastní kongregace a misie. Z Nancy ve Francii se řád roku 1837 rozšířil do Prahy a v roce 1849 do Trevíru v Německu. Z Prahy se později v roce 1848 rozšířil do Třebnice v Polsku a do Vídně v Rakousku (v roce 1945). Dále se řád rozšířil z Třebnice v roce 1945 do Mikolowa a téhož roku také do Grafschftu v Německu. V těchto 7 městech sídlí generální domy, pod které spadají jejich misie v Senegal, Tanzanii, Zambii, Egyptu a dalších státech Afriky, Holandsku, Mexiku, Itálii, Rusku, Rumunsku, Javě a v Izraeli (27).

2. 6. 2 BOROMEJKY V ČESKÝCH ZEMÍCH

Do českých zemí Boromejky přišly na prosbu profesora pražské univerzity Aloise Klára v roce 1837. Profesor Klár povolal dvě francouzské sestry Boromejky do Prahy, které společně s dalšími českými sestrami vytvořily malou komunitu, která se v ústavu pro nevidomé starala o slepce, kteří nenašli uplatnění v běžném životě.

V roce 1848 rozrůstající kongregace za podpory církve založila kostel, klášter a nemocnici Pod Petřínem. Roku 1858 sestry Boromejky v Řepích u Prahy založily nalezinec pro více než 400 dětí.

Od svého příchodu do Čech se Boromejky vzdělávaly ve Francii v Nancy. Později, když byla založena kongregace ve Vídni, probíhala výuka ošetrovatelského personálu do konce první světové války zde. Až v roce 1939 si kongregace sester Boromejek otevřela svoji vlastní církevní ošetrovatelskou školu. Její činnost byla v roce 1951 zcela zastavena a ošetrovatelská škola zrušena. V roce 1952 došlo ke zestátnění nemocnice Pod Petřínem a téhož roku byly i další řádové ústavy a kláštery zestátněny nebo zrušeny. Sestry Boromejky byly častokrát zatýkány a vězněny. Činnost sester Boromejek byla obnovena až po roce 1989, v roce 1993 byla kongregaci navracena nemocnice Pod Petřínem. Ta se v současnosti nazývá Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (28).

2. 7 VINCENTKY - MILOSRDNÉ SESTRY SV. VINCENCE Z PAULY

Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence z Pauly je ženský katolický řád. Byl založen roku 1832 ve Vídni v době velké epidemie moru a cholery. Posláním sester Vincentek je následování Ježíše Krista svou službou potřebným, nemocným, dětem a mládeži, zejména lidem starým, postiženým a také sociálně ohroženým. Od sester Vincentek se očekávalo, že budou pečovat v nemocnicích o nemocné bez rozdílů pohlaví a také že budou pečovat o pacienty v domácím prostředí (29).

2. 7. 1 DĚJINY ŘÁDU

Řád byl založen v roce 1832 ve Vídni. Patronem řádu je svatý Vincenc de Paul, který se narodil na jihu Francie v roce 1581. Byl kněz a zakladatel organizované charitativní činnosti. Působil jako hlavní almužník (tzn. rozdělával almužny) na dvoře královny Markéty de Valois v Paříži. Později se také stal jejím hlavním duchovním a domácím učitelem u rodiny generála de Gondi v Paříži. V roce 1623 zakládá sv. Vincenc charitativní sdružení Dames de la Charité, ve kterém dámy z vyšší

společnosti poskytovaly většinou peněžitou pomoc chudým z nejnižších společenských tříd, lidem bez domova a žebrákům. Vincenc spojoval kázání s charitou a tvrdil, že služba chudým musí být provázena křesťanským ponaučením. To by se dnes dalo přeložit, že chudé v první řadě učil číst a psát. Vincenc de Paul zemřel v roce 1660. Za svatého byl prohlášen v roce 1737 a v roce 1885 byl prohlášen papežem Lvem XIII. za patrona všech katolických charitativních organizací (30,31).

2. 7. 2 VINCENTKY V ČESKÝCH ZEMÍCH

Do českých zemí Vincentky přišly v roce 1841, poté co jim vévodkyně Ernestina z Arenbergu darovala své pozemky a zámek v Pačlavicích na Moravě. Po převzetí darovací listiny se sestry Vincentky zavázaly, že v Kroměříži založí filiální dům, kde podle řehole svatého Vincenta budou ošetřovat nemocné, pečovat o chudé a o děti bez přístřeší a také zde budou vyučovat náboženství.

V roce 1845 byl v Kroměříži otevřen Dům Milosrdných sester, který v sobě zahrnoval budovy řádové nemocnice, dívčí školy, kde se vyučovaly ruční práce a také prostory pro ubytování řádových sester. Slavnostního otevření Domu Milosrdných sester v Kroměříži se účastnila také tehdejší císařovna matka Karolína Augusta. To byla velice významná událost. O několik let později zde sestry zřídily i mateřskou školku. Pečovaly zde o chudé a nemajetné. Sestry také navštěvovaly nemocné v jejich domech. V nemocnici, dívčí škole ani mateřské školce se za poskytované služby neplatilo.

V roce 1920, po rozpadu Rakousko - Uherska, Papežský stolec ustanovil autonomii provinčního domu v Kroměříži. Vznikla oficiálně první Česká provincie Kongregace Milosrdných sester svatého Vincenta de Paul. V roce 1925 byl klášter pro vzrůstající počet sester rozšířen. Vincentky působily hlavně v mateřských školkách, chudobincích, sirotčincích a nemocnicích v Kyjově, Kroměříži, Domažlicích, ve Strážnici, Lednici, Lounech a Ústí nad Orlicí. V roce 1945 byla kapacita tehdejší řádové nemocnice asi 80 lůžek a oddělení ve dvou poschodích. V přízemí nemocnice byla školka asi pro 60 dětí.

Po nastolení komunistické vlády v roce 1948 došlo k částečnému a později v roce 1953 k úplnému zestátnění celého objektu včetně nemocnice. Některé sestry zde pokračovaly v práci, ovšem civilní správa jim nařídila platit za nájem. Nemocnice Milosrdných sester sv. Vincence de Paul se později stala součástí městské nemocnice a měla název Léčebna pro choroby stáří a chroniky (v podstatě dnešní LDN). V roce 1963 byly zbývající Milosrdné sestry násilně vystěhovány do pohraničí do Bílé Vody u Javorníka, kde až do roku 1989 musely pobývat. Sestry většinou pracovaly v továrnách, zemědělství, některé z nich pracovaly u starých či mentálně postižených lidí.

V roce 1990 byla sestrám navracena budova kláštera a původní nemocnice v Kroměříži. V roce 1993 převzalo vedení kongregace provoz zdravotnického zařízení s názvem Nemocnice Milosrdných sester sv. Vincence de Paul. V roce 1990 až 1996 vyučovaly Milosrdné sestry v mateřské školce ve Veselí nad Moravou a v letech 1998 až 2009 v Předbořicích. Od roku 2000 také působí sestry v Charitním domově pokojného stáří ve Frýdku - Místku (32).

3 VÝLUČNĚ ČESKÉ KONGREGACE

Mezi kongregace vzniklé výlučně na území českého státu patří řád Křížovníků s červenou hvězdou, kongregace Šedých sester a kongregace sv. Zdislavy - Zdislavky.

3. 1 RYTÍŘSKÝ ŘÁD KŘÍŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU

Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou je mužský řád, který má český původ a centrum v Praze. Řád se vyvinul ze špitálního laického bratrstva, které bylo založeno sv. Anežkou Českou. Svatá Anežka Česká byla dcerou českého krále Přemysla Otakara I. Ve dvaceti letech se rozhodla pro duchovní život. V roce 1234 vstoupila do kláštera Minoritů, později se stala abatyší. V roce 1233 založila špitál u kostela sv. Haštala. Anežka celý svůj život věnovala pomoci nemocným a chudým.

První sídlo Křížovníků s červenou hvězdou byl kostel a špitál svatého Petra v Praze na Poříčí. V roce 1235 se špitál přestěhoval ke svatému Petru u městské hradby. V roce 1237 papež Řehoř IX. bullou Omnipotens Deus vzal špitální bratrstvo pod svou ochranu, přetvořil bratrstvo na řád a osvobodil od placení papežských desátků, udělil řádu imunitu vůči místním biskupům a potvrdil vlastnictví řádových statků a majetků.

Později, v roce 1240, se řád rozšířil na Moravu a v roce 1245 do Slezska. V roce 1243 mu byl svěřen hospitál ve Stříbře, o deset let později v Mostě a v Chebu. K hlavním činnostem řádu patřilo ošetřování. V řádových špitálech se nemocným dostalo jídla, pití, přístřeší, šatstvo. Ve špitálech nejčastěji pobývali chromí, slepí, odložení novorozenci, sirotci a staří lidé obojího pohlaví. Některé špitály se rozdělovaly na mužské a ženské. V ženských pracovaly také jako opatrovnice ženy. Ovšem roku 1292 se řád na základě nařízení Papežského stolce zřekl služeb opatrovnic a pečovatelek, které společně s řádovými bratry tvořily „ošetřovatelský“ personál (33).

K největšímu rozkvětu řádu došlo za panování Karla IV. V té době řád vlastnil více než 60 hospitálů, kostelů a pastorálních domů. V den úmrtí Karla IV. vypukl v konventu křížovníků záhadný požár, který zničil všechny listiny s papežskými privilegii a také další cennosti. Během vlády Václava IV. řád hodně utrpěl. Ovšem

husitské války byly pro křížovníky opravdovou katastrofou, protože řada špitálů navždy zanikla. Zotavování z následků husitských bojů trvalo více než 100 let.

V roce 1648 se konvent křížovníků změnil v pevnost, kterou měšťané, řádoví rytíři a studenti usilovně bránili. Budova byla značně poškozena. Na konci 17. století řád spravoval více než 140 farností. Za vlády osvícenského císaře Josefa II. došlo k ohrožení řádu. K přímému zrušení, ale nedošlo díky jeho smrti. V Praze Karlíně řád založil v roce 1833 Dětskou opatrovnu, která byla první svého druhu na území českých zemích (34).

V době vzniku Československa stát donutil řád významně omezit svoje špitální a charitativní aktivity, ten se proto zaměřil více na pastorační činnost. Během druhé světové války zabrali nacisté budovy pražského konventu a zřídili zde pobočku gestapa. V 50. letech, během komunistické vlády, tehdejší režim křížovníky opět vyhnal a v místě budovy pražského konventu zřídil kanceláře ministerstva vnitra. O několik let později byl řád na našem území zrušen. Majetek byl včetně nemovitostí zabaven a zestátněn.

Po listopadu 1989 řád postupně začal obnovovat svoji činnost na našem území. V roce 1991 měl pouze 13 členů, v roce 2001 to bylo již 21. V současnosti má řád 20 členů a poskytuje svoje restituované prostory slepecké knihovně, církevní dívčí škole, také finančně přispívá na provoz nemocnice Milosrdných sester svatého Karla Boromejského. Ovšem členové křížovnického řádu dnes již ve zdravotnických zařízeních nepracují (35).

3. 2 KONGREGACE ŠEDÝCH SESTER III. ŘÁDU SV. FRANTIŠKA

Kongregace Šedých sester III. řádu svatého Františka byla založena dvěma sestrami Annou a Marií Pláňskými a jejich přítelkyní Františkou Grossmannovou, první představou řádu v roce 1856. V roce 1853 založily spolek pro ošetřování nemocných.

Sestry vyhledávaly všechny nemocné, opuštěné a umírající a bez nároků na odměnu se staraly o jejich dochování a následné pohřbení. Lidé sestrám začali říkat „šedé sestry“ podle šatů které nosily - šedý plášť s černým hábitem a šedým límcem.

Navštěvovaly nemocné v jejich domovech. Sester, které pečovaly o nemocné v jejich domácnostech, začalo přibývat, proto na žádost úřadů začaly sloužit v městských, státních a církevních špitálech. V nemocnicích působily až do odvolání v roce 1960. Během válečných událostí na Balkáně a v Itálii v roce 1859 sestry ošetřovaly raněné vojáky. Na přelomu 19. a 20. století ošetřily sestry v domácím prostředí přibližně 400 nemocných ročně. Do začátku druhé světové války vlastnila kongregace Šedých sester 11 filiálních domů v Praze, Plzni, Poděbradech, Sušici, Kolíně, kde byla zajištěna ošetrovatelská péče. V Hradci Králové došlo k založení církevní ošetrovatelské školy. Ta byla ovšem v roce 1950 zestátněna. Během druhé světové války většina sester pracovala v nemocnicích a ošetřovala zde raněné vojáky. Řád byl potřebný, protože raněných stále přibývalo. Domy, které řád vlastnil, byly ve většině případů zabrán německými úřady nebo policií. Po skončení druhé světové války došlo k navrácení majetku, ne však na dlouho (36).

Od května 1948 opět řád začal přicházet o svůj majetek, protože docházelo k jeho postupnému znárodňování. V budově v Bartolomějské ulici v Praze, v roce 1949 ministerstvo zřídilo vyšetřovnu a věznicí tehdejší Státní bezpečnosti (StB.). Stát ve svých nemocnicích neměl dostatek ošetrovatelek, proto řádové sestry opouštěly nemocnice až po svém nahrazení civilním personálem. V roce 1958 byla většina sester odsunuta do internačního kláštera do Broumova, v roce 1971 pak zbytek ošetrovatelek z nemocnic do Oseka. V internačních táborech bylo přibližně 100 řádových sester.

V současnosti má kongregace 21 členů a sídlí v Lomci u Vodňan a v Praze. Sestry pracují v okolních farnostech jako pastorační asistentky, vyučují náboženství a pečují o starší nemocné řádové sestry. Některé, mající zdravotnické vzdělání, pracují ve zdravotnictví jako všeobecné sestry nebo ošetrovatelky v nemocnici Pod Petřínem v Praze a také v hospici v Prachaticích (37).

3. 3 KONGREGACE SV. ZDISLAVY - ZDISLAVKY

Kongregace svaté Zdislavy - Zdislavky je ženský římskokatolický řád, založený v Řepčíně u Olomouce v roce 1889. Kongregace sester sv. Zdislavy vznikla spojením čtyř sester Dominikánek povolanych ze Štýrska a laických členek české národnosti.

Kongregace byla založena z pastoračních a charitativních důvodů. Sestry pracovaly v charitativních ústavech, ústavech sociální péče a v obecných školách vyučovaly náboženství. Po konci druhé světové války byla situace v pohraničních farnostech neutěšená, chybělo zde mnoho kněží. Sestry se staly pomocnicemi kněží a pastoračně pomáhaly tam, kde to bylo nejvíce potřeba.

Na konci 50. let působily na více než 30 místech, převážně ve školách. Zdislavky skládaly sliby čistoty, chudoby a poslušnosti. Pracovaly v civilních zaměstnáních a nenosily řádový šat. Většinou to byly vzdělané ženy, například lékařky, absolventky zdravotnických škol, sestry. Vyučovaly náboženství jako katechetky a navštěvovaly nemocné jako pečovatelky, postupně však z důvodu politické situace v naší zemi byla činnost Zdislavek zcela zastavena. V současnosti sestry Zdislavky již nenavštěvují nemocné a neorganizují pečovatelskou službu v domácnostech, pouze vyučují náboženství a zabývají se vzděláváním nových spolusester katechetek (38).

4 KŘEŠŤANSKÉ OŠETŘOVATELSKÉ ŘÁDY A SOUČASNOST

Dnes se činnost Charity, vzhledem k vývoji společnosti a novým problémům, které přináší, poněkud rozšířila. Pomáhá spoluobčanům, kteří se ocitli na okraji společnosti, a to osamělým matkám s dětmi, osobám bez přístřeší, zdravotně a mentálně postiženým, sociálně slabým rodinám, drogově závislým, opuštěným starým lidem, uprchlíkům, vězňům a osobám vracejícím se z výkonu trestu. Významná je i pomoc při přírodních a humanitárních katastrofách. Sdružení Česká Katolická Charita je součástí římskokatolické církve. Pomáhá lidem v nouzi bez ohledu na jejich příslušnost k rase, národnosti či náboženství. Provozuje kolem 200 charitních domovů, poraden a středisek pomoci.

4. 1 ŘÁD SV. LAZARA

V současnosti je Lazariánská pomoc humanitární organizací, usilující o vytvoření sboru dobrovolníků poskytujících zdravotnické asistenční služby především při katolických poutích, či jiných významných společenských událostech. Dalším záměrem je zdravotnická osvěta a školení pro občany starající se o dlouhodobě nemocné, nebo umírající v domácí péči (39).

Mezi projekty řádu patří nemocnice Alberta Schweitzera, která poskytuje následnou péči těžce nemocným, pacientům v rekonvalescenci po akutních stavech. Dále poskytuje ambulantní lékařskou, rehabilitační a resocializační péči v ambulantním traktu. Řád od roku 2005 pořádá v nemocnicích výchovné koncerty a pořídil pro klienty minibus. V nemocnici v Měšicích u Prahy v roce 2003 řád zajistil vybavení nemocnice zdravotnickým nábytkem, postelemi a pomůckami ze Švédska. Taktéž zajišťuje duchovní péči, koncerty (i na pokojích), motivační program pro personál a výhledově také zprostředkování praxí studentek zdravotní školy v Brně. Mezi ostatní významné řádové aktivity patří to, že mezinárodně zajišťuje dostatek pitné vody v uprchlických táborech (Etiopie). Řád zachránil před 60 000 lidských životů. Řád sv. Lazara spolupracuje s českými vojáky na zahraničních misích. V minulém roce byla díky jeho

darům zajištěna rekonstrukce chlapecké střední školy v Lógaru. V roce 2014 byla v ČR uskutečněna sbírka autolékárniček, naši vojáci jich sesbírali 15 000 a mohli tak vybavit afgánské školy, zdravotní středisko a policejní jednotky (40,41).

4. 2 ŘÁD MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ

Maltéžská pomoc realizuje celou řadu sociálních, charitativních a humanitárních projektů. Posláním České maltéžské pomoci je podpora rodiny pečující o děti, mládež a osoby s postižením. Integruje osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním, zajišťuje jim kontakt s vnějším okolím, zprostředkovává jejich všestranný rozvoj a zabraňuje jejich sociálnímu vyloučení.

Mezi sociální služby řádu patří aktivizační služba pro seniory a osoby se zdravotním postižením. Jedná se o terénní službu, jejímž cílem je psychosociální pomoc seniorům a zdravotně postiženým osobám. Osobní asistence, tím se myslí péče o osoby se sníženou soběstačností v základních životních dovednostech. Má terénní charakter a pečuje o klienty s tělesným, mentálním, zrakovým, sluchovým, duševním i kombinovaným postižením. Řád nabízí sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Hlavním cílem je zlepšení rodinné a sociální situace celé rodiny, nacházející se v nepříznivé životní situaci, která by mohla mít neblahý dopad na vývoj dítěte. Terénní i ambulantní forma péče je poskytována zdarma. Nabízí základní poradenství, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, individuální plán práce s dítětem a rodinou, aktivní a cílené zapojení dítěte a rodiny do pomocného procesu a další. Mezi ostatní velice zajímavé programy patří průvodcovské a předčitatelské služby, ale také doprava dětí s postižením do škol a terénní sociální služba pro osoby bez domova a ohrožené sociálním vyloučením. Cílovou skupinou jsou osoby bez přístřeší, osoby ohrožené závislostí nebo závislé na návykových látkách, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách, osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy, pachatelé trestné činnosti. Cílem programu je monitorování výskytu osob bez domova a jejich zdravotního a psychického stavu, prevence v podezření na výskyt infekčního onemocnění či závažných psychických poruch a zabránění tak ohrožení okolí.

Řád organizuje také dobrovolnické projekty mezi, které patří pomoc osamoceným seniorům a osobám se zdravotním postižením. Pomoc pečujícím při hlídání nemocných a zdravotně postižených Alzheimerovou chorobou. Dobrovolníci dočasně zastupují pečovatele v domácnosti, aby si mohli zajistit potřebné náležitosti, odpočinout si a umožnit jim kontakt se společností. Sociálně aktivizační programy pro děti, mládež a podporu rodiny. Zaměřuje se na návštěvy v Kojeneckém ústavu, dětském domově v Olomouci, pomoc při podpoře dětí a rodičů v rámci Rodinného centra, práce s dětmi se zrakovým, sluchovým nebo kombinovaným postižením v rodinách. Mezi humanitární aktivity řádu patří například zapůjčení vysoušecích agregátů v případě povodní (42).

4. 3 KLARISTKY

Kromě práce v klášteře, v kostele, na zahradě a pro hosty, se v současnosti výběr jejich práce řídí schopnostmi a nadáním sester. Sestry vyšívají, tkají, šijí, zdobí svíčky, tvoří písářské a překladatelské práce. Důležité pro ně je, aby práci mohly konat v komplexu kláštera a nemusely opouštět prostor ticha a modlitby (11).

4. 4 ŘÁD MILOSRDNÝCH BRATŘÍ

Celosvětově tento řád působí v 50 zemích na všech pěti kontinentech a provozuje okolo 400 center. Jejich pomoc se neomezuje pouze na nemocné a nemocnice, ale mají mnoho poboček pro mentálně postižené, invalidy, přestárlé, lidi bez domova a pro závislé na drogách. Zakládají střediska s paliativní medicínou, věnují se péči o nemocné s AIDS, s Alzheimerovou chorobou, v nemocnicích NEPROVÁDĚJÍ potraty, budují baby - boxy, věnují se propagací morálních a etických hodnot.

S více než 1000 bratry spolupracuje přes 45 000 profesionálů, spolupracovníků a 8000 dobrovolníků (43).

25. února 2015 převzal br. Jesus Etayo, generální představený řádu, od nejvyšších představitelů Evropského parlamentu ocenění: Cenu evropského občana za rok 2014. Toto ocenění je každoročně udělováno Evropským parlamentem lidem

nebo institucím za excelentní plnění svých závazků v úsilí o soužití a integraci mezi lidmi členských států EU v rámci každodenního nasazení a prosazování hodnot lidské důstojnosti, solidarity a tolerance. Ocenění bylo uděleno nejen za jeho téměř pět set let trvající práci na poli sociální a zdravotní péče, ale i za práci řádu v přední linii jako ošetřovatelé a zdravotníci v zemích Západní Afriky postižené epidemií eboly. V Libérii a Sierra Leone, byla jejich péče vykoupena 13 životy (ošetřovatelů a zdravotních sester, jedné řeholní sestry, misionářky a čtyř milosrdných bratří), (44).

V Brně v současnosti řád milosrdných bratří poskytuje každodenní péči pacientům na 466 nemocničních lůžcích. Počet hospitalizovaných každým rokem stoupá. V roce 2012 to bylo 11 158, v roce 2013 11 297, v roce 2014 11 368. Stejně roste i počet ambulantních ošetření. V roce 2012 to bylo 103 142, v roce 2013 104 196 a v roce 2014 pak 105 043 pacientů. Této péči se věnuje 570 stálých zaměstnanců (44).

V Letovicích řád provozuje léčebnu dlouhodobě nemocných, která poskytuje lůžkovou následnou péči pacientům s chronickými nemocemi a léčí se zde i onkologické diagnózy v neterminálních a terminálních stavech. Následnou péči poskytují převážně klientům, kteří již nejsou schopni samostatného pobytu v domácím prostředí a ani v zařízení sociální péče (46).

Od roku 1999 funguje bývalá nemocnice ve Vizovicích jako Léčebna dlouhodobě nemocných s 65 lůžky. Dnes je k dispozici mimo interní ambulanci i rehabilitační oddělení, rentgen, biochemická a hematologická laboratoř a ozónoterapie. V Praze roku 1965 zde vzniklo vůbec první anesteziologicko-resuscitační oddělení na území Československa. Řád také působí na několika dalších místech a to ve Valticích, kde bývalá nemocnice byla přestavěna na léčebnu dlouhodobě nemocných. Dále působí v Novém městě nad Metují a v Prostějově (47).

4. 5 ALŽBĚTINKY – ŘÁD SV. ALŽBĚTY DURINSKÉ

Dnes je klášter Alžbětinek v Praze Na Slupi krásnou udržovanou budovou. Sestry dělají práci v sakristii a přilehlém kostelu Panny Marie Bolestné, navštěvují nemocné, pracují s mládeží (21).

4. 6 BOROMEJKY - ŘÁD SV. KARLA BOROMEJSKÉHO

V roce 1990 sestry znovu začaly pracovat v Nemocnici Pod Petřínem. Během 90. let se obnovila i činnost v Domově sv. Karla v Řepích a od roku 2000 převzaly sestry službu v římské koleji Nepomucenum.

V nemocnici Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze provozuje řád ambulantní, lůžkovou, základní i specializovaná diagnostická a léčebná péče v oborech: chirurgie, anesteziologie a resuscitace, vnitřní lékařství, kardiologie, geriatric, rehabilitační a fyzikální medicína, fyzioterapie, neurologie, radiologie a zobrazovací metody, klinická biochemie, praktické zubní lékařství, dětské lékařství, gynekologie a porodnictví, psychiatrie, psychoterapie, léčba alkoholismu a jiných toxikomanií, dětská a dorostová psychiatrie, dětské a dorostové detoxikační centrum, ošetrovatelská lůžka. Posláním nemocnice je navrácení zdraví a zlepšování kvality života nemocných prostředky současné medicíny na principech křesťanské etiky (25).

4. 7 VINCENTKY - MILOSRDNÉ SESTRY SV. VINCENCE Z PAULY

V současnosti působí ve více než 94 zemích přes 16 000 řádových sester. Jejich největším přínosem je práce ve školách, kde se věnují mládeži a dětem. Pečují o staré a nemocné pacienty v hospicích, v zařízeních sociálních služeb. U nás sestry v současnosti pracují jako zdravotnice v Nemocnici Milosrdných sester v Kroměříži. Pečují o seniory v Domově pokojného stáří ve Frýdku - Místku. Vyučují náboženství a věnují se mladým lidem. Navštěvují nemocné, pořádají duchovní obnovy pro dívky a ženy (48).

5 SHRUTÍ POZNATKŮ VÝZNAMNÝCH CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ PRO SOUČASNÉ OŠETŘOVATELSTVÍ

Jak prameny i praxe dokazují, k profesionalitě se dostáváme vždy laickou cestou. Již v 10. století vznikaly počátky řádového ošetřovatelství, které nevycházely z filosofie nemoci, nýbrž z filosofie služby Bohu. Utrpení a obětování bylo povýšeno na cíl lidského života. Počátky ošetřování nemocných jsou v první řadě spojeny s šířením křesťanství a to zejména charitativní činnosti. Zde máme důkaz o původu dnešního ošetřovatelství, přestože jakási neorganizovaná laická péče fungovala již dávno předtím. Základy klášterní medicíny jsou spojené s péčí o základní potřeby člověka. V 16. století vznikaly botanické zahrady pro lékařské účely, prvotiny dnešních lékáren. Psaly se herbáře pro přípravu léčiv a také příručky pro porodní báby, dnešní porodní asistentky.

Pojďme si teď osvětlit činnost každého církevního řádu a zjistit tak jejich přínos pro naši současnou práci.

1) Řád sv. Lazara

Jedná se především o vojenský a humanitární špitální řád, mezinárodní křesťanský řád, zasvěcen péči a pomoci nemocným, chudým a obraně křesťanské víry. Jeho úkolem je především chránit trpící leprou u nás onkologické pacienty a podpora hospiců.

Počátky, jak již bylo řečeno, sahají již do 12. století, kde se rozmohla lepra. Řád pomalu zjišťoval, že toto onemocnění je nakažlivé a je třeba nemocné léčit mimo zdravých jedinců, tímto krokem se nemoc nemohla rozšiřovat. Dali tak základy izolaci infekčních chorob, nemocné léčili za hradbami města. Ve své charitativní činnosti mohl řád pokračovat po válkách a režimech volně až po roce 1981

2) Řád Maltézských rytířů

Vojenský a špitální řád patřící mezi jeden z nejstarších řádů na světě. Proslul vynikající špitální péčí na vysoké úrovni, zaměstnával i židovské a muslimské lékaře.

- Založil školy anatomie a chirurgie
- Velmi aktivně se angažoval při 1. světové válce

- Obdobné nasazení i v 2. světové válce
- Řádoví lékaři provedli na 27 163 operací (polovinu v polních nemocnicích)
- Dodnes maltézká pomoc realizuje celou řadu sociálních, charitativních a humanitárních projektů.

Sečteno a podtrženo, jeden z nejstarších řádů přežil dle mne oproti jiným řádům hlavně díky podpory velmoci. Dal za vznik polním nemocnicím, velmi činně se angažoval ve válkách a nabízí široké služby i dnešní společnosti. Specializuje se hlavně na začlenění rizikových osob, které by mohly být vyloučeny ze společnosti, do aktivit běžného denního života.

3) Klarisky

Za zmínku stojí i tento ženský církevní římskokatolický řád založen roku 1212 sv. Františkem z Assisi. Během komunistické vlády u nás sestry často pracovaly v továrnách a v domovech důchodců. V dnešní době existuje ve světě 750 klášterů.

4) Milosrdní bratři

Hospitálský řád sv. Jana z Boha založen r. 1537. Společenství laických bratří zasvěceno službě nemocným, hlavním posláním je a bylo, snižování lidského utrpení. Tady již vidíme rozdíl naproti počátkům filosofie ošetřovatelství, kde utrpení a obětování bylo považováno za cíl lidského života.

- Vytvořili tak možná počátky paliativní terapie.
- K péči o nemocné patřilo vzdělávání řádových bratří (lékaři, ošetřovatelé).

Jan z Boha nejprve pronajal dům, jako útulek pro nemocné a opuštěné bez rozdílu vyznání, rasy nebo stavu (na tu dobu kuriózní věc). Později dostal od města Granady větší dům = hospitál, kde rozdělával pacienty podle pohlaví a druhu nemoci (dal tak podnět pro vytvoření oddělených oddělení). Jeho generace následovníků během 400 let vytvořila síť nemocnic ve více než 50 zemích světa. U každého řádového domu je lékárna, nemocnice, dříve i ovocnářská a bylinná zahrada. Na našem území se objevil v roce 1605 ve Valticích, ale do dnešní doby působí také v Brně, Letovicích, Vizovicích, Praze, Nové Město nad Metují a v Prostějově.

Zajímavostí a velkým krokem kupředu dnešní medicíny byl pokus, který provedl bratr MUDr. Celestýn Opitz, když v roce 1847 v nemocnici Pražského konventu provedl 1. operaci pod narkózou, ta se podařila a dal tak základ pro pozdější vznik moderní anesteziologie.

5) Alžbětinky - řád sv. Alžběty Durynské

Římskokatolický ženský řád založen Alžbětou Durynskou v roce 1228, která vstoupila do kláštera ve dvaceti letech po úmrtí svého manžela. Založila chudobinec a špitál. U nás vznikl v roce 1772 špitál sv. Alžběty, na svou dobu moderně zařízen, pouze pro ženy, během 1. světové války fungoval jako lazaret.

- Zajímavé, ale celkem logické z hlediska výlučně ženského zastoupení je, že byl kladen přísný důraz na pořádek a čistotu.
- Špitální sály se denně myly a větraly, postele se převlékaly dle potřeby minimálně však jednou do týdne.
- S každým pacientem byl veden podrobný chorobopis.

Sestry pracovaly také v ambulantní části, tedy prováděly převazy, trhaly zuby, pouštěly žilou. Po roce 1949 byly řádové sestry nahrazeny civilními. V dnešní době navštěvují nemocné, starají se o mládež a pečují o sakristii v přílehlém kostele Panny Marie Bolestné.

6) Boromejky - řád sv. Karla Boromejského

Důvodem vzniku tohoto pečovatelského řádu bylo velké množství trpících a zbídačených lidí, kteří po třicetileté válce trpěli chudobou a především morem. Řád založili ve Francii na principech chudoby, čistoty, poslušnosti sester. Do českých zemí se Boromejky dostaly v roce 1837, kde spolu s českými sestrami vytvořily komunitu, která se v ústavu pro nevidomé starala o slepce, kteří nenašli uplatnění v běžném životě. V roce 1858 založily nalezinec pro více než 400 dětí. Od svého příchodu do Čech se vzdělávaly ve Francii, později byla výuka ošetrovatelského personálu do konce 1. světové války i u nás a od roku 1939 vznikla konečně vlastní církevní ošetrovatelská škola.

Podle mne je naprosto úžasné, jakou měly sestry potřebu se vzdělávat a zajistit tak co nejkvalitnější péči pro potřebné. Následně tak mohly předávat své zkušenosti dalším generacím.

V dnešní době funguje nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze již 160 let a poskytuje široké spektrum zdravotně-sociální péče pro pacienty včetně detoxu.

7) Vincentky - Milosrdné sestry sv. Vincence z Pauly

Ženský katolický řád založen roku 1832 ve Vídni v době velké epidemie moru a cholery. Od milosrdných sester se očekávalo, že budou pečovat o nemocné v nemocnicích bez rozdílu pohlaví a také že budou pečovat o pacienty v jejich domácím prostředí.

- Vincentky podle mě tedy zřejmě také patří mezi zakladatelky komunitního ošetřovatelství.

V českých zemích působí od roku 1841 v Kroměříži, jejich posláním zde bylo ošetřovat nemocné (i v jejich domácnostech), pečovat o chudé a o děti bez přístřeší a vyučovat náboženství.

VÝLUČNĚ ČESKÉ ŘÁDY

8) Křížovníci s červenou hvězdou

Největší rozkvět řád zažil za vlády Karla IV., mezi hlavní činnosti patřilo ošetřování nemocných a chudých, jimž se dostalo jídlo, pití, přístřeší.

- Některé špitály se dělily na ženské a mužské.

V současnosti má řád jen 20 členů, kteří již ve zdravotních zařízeních nepracují, avšak poskytují duchovní pomoc, což je neméně důležitá součást terapie člověka.

9) Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka

V roce 1853 tento spolek vytvořen pro ošetřování nemocných. Sestry vyhledávaly všechny nemocné, opuštěné, umírající a bez nároků na odměnu se staraly o jejich zdraví a následné pohřbení. Na přelomu 19. a 20. století ošetřily v domácím prostředí asi 400 nemocných ročně.

- V Hradci Králové založily církevní ošetrovatelskou školu.

V současnosti má kongregace 21 členů, sestry pracují v okolních farnostech jako pastorační asistentky, vyučují náboženství, pečují o starší nemocné sestry, některé také pracují v nemocnicích.

10) Kongregace sv. Zdislavy - Zdislavky

Sestry pracovaly v charitativních ústavech sociální péče, vyučovaly náboženství, navštěvovaly pacienty jako pečovatelky. V současnosti se ošetrovatelství nevěnují, vyučují pouze náboženství.

6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Pro každou všeobecnou sestru pracující v Charitní ošetrovatelské službě, v léčebnách pro dlouhodobě nemocné, ale také pro řádové sestry by měla být důležitou součástí jejich všeobecného přehledu znalost historie oboru, kterým se zabývají a který je živý. Neboť průměrný zaměstnanec stráví v zaměstnání více než polovinu svého života. A to už je pádný důvod dozvědět se o svém oboru něco víc. Práce shrnuje velké množství informací z mnoha zdrojů z odborných časopisů, knižních zdrojů a také informací dostupných z internetu. Mohla by tak sloužit jako pomocný studijní materiál ve výuce studentů ošetrovatelství. Pro každou všeobecnou sestru by mělo být důležité znát historické souvislosti, které ovlivnily a také vytvářely podobu našeho dnešního zdravotnictví.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo seznámit čtenáře s historií řádového ošetřovatelství, zjistit, které církevní řády měly pro ošetřovatelství největší přínos a které církevní řády se ošetřovatelstvím zabývají i v současnosti. Posoudit, který řád měl pro dnešní ošetřovatelství největší přínos je těžké, neboť každý z nich měl ve své době nezastupitelné místo.

Řád Sv. Lazara vytvořil podle mne jednoznačně základ pro izolaci infekčních pacientů. Maltézští rytíři měli velkou zásluhu na ošetřování a záchraně životů během válek. Vynalezli způsoby, jakými se i v nepříznivých podmínkách postarat o raněné (9,13).

Milosrdní bratři jako první rozdělili pacienty dle pohlaví i nemoci, čímž jistě zabránili přenosu různých chorob. Věnovali se také vzdělávání svých bratří, díky tomu podpořili vývoj moderní anesteziologie (22).

Alžbětinky zase kladly velký důraz na pořádek a čistotu. Důkladná hygiena patří dodnes mezi totální základ ve zdravotních zařízeních (23).

Boromejky se mimo jiné staraly o nevidomé a založily nalezinec pro více než 400 dětí, tedy základy domovů pro děti a dnešních ústavů pro klienty s postižením. Zároveň se také velmi vzdělávaly a zasloužily se o vznik vlastní církevní školy (26).

Vincentky vytvořily základy komunitního ošetřovatelství, stejně jako Šedé sestry (29).

Cíl 1: Byl splněn. Seznámili jsme čtenáře s nejpodstatnější historií řádového ošetřovatelství.

Cíl 2: O splnění cíle číslo dva bychom mohli polemizovat. Nemůžeme na něj jednoznačně odpovědět. Považujeme jej splněný pouze částečně. Je na každém z nás, který z řádů nám připadne prospěšnější pro současné zdravotnictví.

Cíl 3: Cíl číslo tři byl splněn. Zjistili jsme, které řády se věnují ošetřovatelstvím i nadále a vysvětlujeme tuto oblast v kapitole číslo 4.

Moderní doba přináší spoustu nového a díky tomu starému se můžeme posunout zase o krok napřed. Zde je nepochybný důkaz o tom, že díky církevním řádům jsme dnes tam, kde jsme, přestože díky světovým válkám v minulosti a komunistickému režimu se jejich vývoj podstatně zbrzdil. V současné době plné nepokojů a konfliktů v cizích zemích se některé řády angažují také v humanitární pomoci. Práce obsahuje ucelený přehled významu a také vlivu církevních řádů na ošetřovatelství.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1 KUTNOHORSKÁ, J., 2010. *Historie ošetrovatelství*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-802-4732- 244.
- 2 PLEVOVÁ, I. et. al., 2008. *Vybrané kapitoly z historie ošetrovatelství: od pravěku do roku 2020*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978- 807-3685-065.
- 3 DUINOVÁ, N., 1997 *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*. Praha:Slováry. ISBN 80-85871-04-1.
- 4 KAFKOVÁ, V., 1992. *Z historie ošetrovatelství*. Vyd. 1. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, ISBN 80-7013-123-3.
- 5 STAŇKOVÁ, M., 2003. Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. *Sestra*. 2003, roč. 13, č. 6, s. 3-18. ISSN 1210-0404.
- 6 MESSINA, R., 2005. *Dějiny charitativní činnosti*. Karmelitánské nakladatelství, ISBN 8071928593.
- 7 Plevová I. et. al., 2011. *Ošetrovatelství I*, Grada, ISBN 8024735571.
- 8 Oficiální stránky Velkobailiviku České republiky, [online].[vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.stlazarus.cz/>
- 9 Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského, [online]. Historie řádu Svatého Lazara Jeruzalémského.[vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.oslj.cz/o-radu/historie.html>
- 10 Lazariáni., 2012. *Malé ofcium pro potřeby rytířů Řádu svatého Lazara*. Praha: Triton. ISBN 8073875799.
- 11 POŘÍZKA, J., 1990. *Maltézští rytíři u nás: tři studie k historii Českého velkopřevorství řádu maltézských rytířů*. Vid. 1. V Brně: Petrov. ISBN 8085247054.
- 12 Řád maltezkých rytířů, České velkopřevorství [online]. Historie řádu Maltézských rytířů [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.maltezskyrad.cz/historie_svet.html
- 13 Řád maltezkých rytířů, České velkopřevorství [online]. Historie řádu Maltézských rytířů u nás [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.maltezskyrad.cz/historie_cechy.html

- 14 Kdo jsme [online]. Klášter sester Klarisek [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z:
<http://www.klarisky.cz/pages/cs/kdo-jsme.php>
- 15 FOLTÝN, D., 2005 *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. 1. vyd.
 Praha: Libri. ISBN 80-7277-026-8.
- 16 Římsko - katolická farnost Štenberk [online]. Klášter svaté Anežky České
 [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://farasternberk.sweb.cz/klarisky.htm>
- 17 Život, dílo, odkaz a přítomnost sv. Anežky České [online]. Svatá Anežka Česká
 [vid. 18. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.svanezkaceska.cz/>
- 18 Milosrdní bratři Čechy a Morava [online]. O nás [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z:
<http://www.milosrdni.cz/o-nas/milosrdni-bratri/>
- 19 Österreichische Ordensprovinz des Hospitalordens des heiligen Johannes von
 Gott [online]. Unser Symbol [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z:
<http://www.barmherzige-brueder.at/site/wien/ueberuns/unsersymbol>
- 20 Bogar, B., 1934. Milosrdní bratři. Praha: nákladem řádu
- 21 Hospital Kuks [online]. Historie Milosrdných braří [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné
 z: <http://www.hospital-kuks.cz/historie/milosrdni/>
- 22 Pospíchal, V., 2010, *MUDr. Celestýn Opitz, Hospitálský řád sv. Jana z Boha –
 Milosrdní bratři Hospitalita – Zpravodaj Milosrdných bratří č. 9; Jaro 2010*
- 23 BUBEN, M., 2008 *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností
 katolické církve v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Libri. ISBN 80-7277-084-5.
- 24 Alžbětky v Brně, [online]. Sestry alžbětky [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z:
<http://alzbetinky.webnode.cz/o-nas/>
- 25 Alžbětky Praha [online]. Sestry alžbětky [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z:
<http://www.alzbetinkypraha.websnadno.cz/Sestry-alzbetinky.html>
- 26 Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského [online]. Historie
 kongregace [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.boromejky.cz/>
- 27 MACEK, J. 2007. *950 let litoměřické kapituly*. V Kostelním Vydří:
 Karmelitánské nakladatelství, ISBN 978-80-7195-121-6.
- 28 Historie Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze
 [online]. Nemocnice sv. Karla Boromejského v Praze [vid. 10. 3. 2015].
 Dostupné z: <http://www.nmskb.cz/o-nas/historie-nemocnice/>
- 29 Historie sestry v České republice [online]. Česká provincie kongregace
 Milosrdných sester sv. Vincence de Paul. [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z:
<http://vincentky.cz/historie/>

- 30 DACHOVSKÝ, K., 2013. *Svatý Vincenc de Paul*. 1. vyd. Praha: Řád ISBN 978-80-86673-29-5.
- 31 HÜNERMANN, W., 1983. *Svätý Vincent de Paul: misionár lásky*. 2. vyd. Řím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda. ISBN 80-85198-40-1.
- 32 HÁJKOVÁ, M., 2010. *Nemocnice Milosrdných sester Kroměříž: 165. výročí*. Kroměříž: Česká provincie Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul
- 33 BĚLOHLÁVEK, V., HRADEC, J., 1930. *Dějiny Českých křížovníků s červenou hvězdou*, Praha.
- 34 KYBAL, V., 2001 *Svatá Anežka Česká: historický obraz ze 13. století*. 1. vyd. Brno: L. Marek Pontes Pragenses. ISBN 8086263142.
- 35 Historie a vývoj řádu [online]. Rytířský řád Křížovníků s červenou hvězdou [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.krizovnici.eu/cz/o-radu/historie-a-vyvoj-radu>
- 36 Historie řádu [online]. Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.sedesestry.cz/historie/od-zalozeni-do-roku-1950/>
- 37 HRUDNÍKOVÁ, M., 1997. *Řeholní život v českých zemích: řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, ISBN 80-7192-222-6.
- 38 Kdo jsme [online]. Zdislavky [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.zdislavky.wbs.cz/Kdo-jsme.html>
- 39 Projekty [online]. Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.oslj.cz/projekty.html>
- 40 Projekty Českého velkopřevorství Řádu sv. Lazara v ČR a zahraničí [online]. Nadační delegace OSLJ-B [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.zelenykriz.cz/nadacni-delegace.html>
- 41 Lazariánská pomoc [online]. Vojenský a Špitální řád sv. Lazara-Jeruzalémského. [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.lazarianskapomoc.eu/>
- 42 Naše projekty [online]. Maltéžská pomoc - obecně prospěšná společnost. [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.maltezskapomoc.cz/kdo-jsme-my/nase-projekty/>
- 43 O nás [online]. Milosrdní bratři misijní projekty [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.milosrdni.cz/o-nas/milosrdni-bratri/>

- 44 Milosrdní bratři ocenění v Bruselu [online]. Milosrdní bratři Čechy a Morava [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.milosrdni.cz/clanky/milosrdni-bratri-oceneni-v-bruselu/>
- 45 O nemocnici [online]. Nemocnice Milosrdných bratří Brno [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.nmbrno.cz/>
- 46 O nemocnici [online]. Nemocnice Milosrdných bratří Letovice [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.nmbletovice.cz/?page_id=98
- 47 Kde nás najdete [online]. Milosrdní bratři Čechy a Morava [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.milosrdni.cz/kde-nas-najdete/>
- 48 Současná činnost [online]. Česká provincie kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://vincentky.cz/soucasna-cinnost/>
- 49 NĚMCOVÁ, J. et. al., 2016. *Skripta k předmětům Výzkum v ošetrovatelství, Výzkum v porodní asistenci a Seminář k bakalářské práci*. 4. doplněné vyd. Praha: Vysoká škola zdravotnická, o. p. s., ISBN 978-80-904955-9-3.

PŘÍLOHY

Příloha A - Rešerše.....	I
Příloha B - Znak Českého velkopřevorství - Vojenský a špitální řád svatého Lazara Jeruzalémského.....	II
Příloha C - Znak řádu Maltézských rytířů.....	III
Příloha D - Znak řádu Milosrdných bratří.....	IV
Příloha E - Znak Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.....	V
Příloha F - Znak Křížovníků s červenou hvězdou.....	VI

Příloha A - Rešerše

Průvodní list k rešerši

Téma: Význam církevních řádů v historii ošetrovatelství

Zadavatel: Tomáš Pavlík
Slatinská 41
Brno – Židenice
Tel.: 702 370 822
E-mail: t.pavlik90@seznam.cz
Číslo průkazky: 00051550188292

Excerpované zdroje:

Licencované databáze:

- Anopress (1.1.1996-17.3.2015),
- EBSCO (orientačně),
- ProQuest (orientačně).

Volně dostupné zdroje:

- báze ANL,
- Bibliografie dějin Českých zemí,
- DOAJ,
- Educus (orientačně),
- katalog MZK - Vufind,
- katalog Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR,
- MEDPILOT (orientačně),
- Medvik,
- PubMed,
- Scholar Google,
- Slovenská lekárska knižnica,
- Theses.

Rešeršér: Martina Machátová, Moravská zemská knihovna v Brně, tel. 541 646 170,
e-mail: machat@mzk.cz

Poznámka:

Nelze vyloučit duplicitu záznamů. Bibliografické záznamy nejsou upraveny podle ČSN ISO 690. Soubor ProQuest obsahuje několik plných textů. Pokud je dokument k dispozici v elektronické podobě v plném, je uložen na CD v rešerši. Název příslušného souboru tvoří příjmení autora a první slovo / slova z názvu.

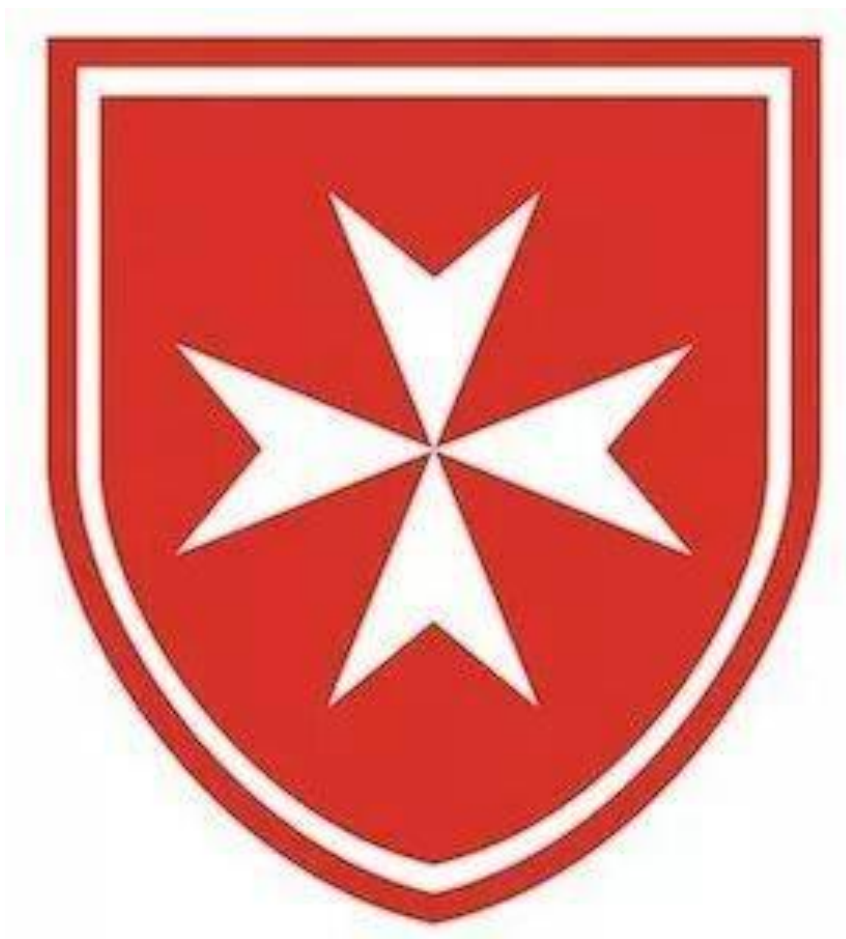
Příloha B - Znak Českého velkopřevorství - Vojenský a špitální řád svatého Lazara Jeruzalémského

Zdroj: Znak Českého velkopřevorství [online]. Vojenský a špitální řád svatého Lazara Jeruzalémského [vid. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.oslj.cz/o-radu/heraldika.html>

Příloha C - Znak řádu Maltézských rytířů

Zdroj: Znak řádu Maltézských rytířů [online]. Suverénní vojenský hospitální řád sv. Jana v Jeruzalémě, na Rhodu a Maltě [vid. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.maltezskyrad.cz/fotogalerie.html>

Příloha D - Znak řádu Milosrdných bratří

Zdroj: Znak řádu Milosrdných bratří [online]. Milosrdní bratři Čechy a Morava [vid. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://leccos.com/index.php/clanky/milosrdni-bratri>

Příloha E - Znak Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Zdroj: Znak Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského [online].
Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského [vid. 29. 3. 2015]. Dostupné z:
<http://www.boromejky.cz/16.htm>

Příloha F - Znak Křižovníků s červenou hvězdou

Zdroj: Znak Křižovníků s červenou hvězdou [online]. Městská část Praha 1 - Křižovníci s červenou hvězdou [vid. 29. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.praha1.cz/cps/odbory-a-oddeleni-5913.html>